

Filatelistengroep
HET BALTISCHE GEBIED

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Opgericht op 9 oktober 1982.

Lidmaatschap

Minimaal € 20,00 per jaar.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karhuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. (026) 351 34 84
marsruts@planet.nl

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Hermionegang 15
2719 AR Zoetermeer
tel. (079) 361 46 21
hans.pijpers@hccnet.nl

Opmaak/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. (0346) 57 44 18
jan@jkaptein.nl

Erelid

A.C. de Bruin
Ten Passeweg 10A
8084 AN 't Harde
tel. (0525) 65 31 24

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
(030)-6950735
olav.petri@planet.nl

Gironummer:
3243251 t.n.v.

"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

IBAN: NL95INGB0003243251
BIC: INGBNL2A

HBG op Internet

www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 **Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 **Verslag 56^e bijeenkomst 27 maart 2010**
Olav Petri
- 4 **Verslag 57^e bijeenkomst 25 september 2010**
Olav Petri
- 5 **Nogmaals: de brouwerij Waldschlösschen**
Jan Kaptein
- 6 **De 20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)**
Wilbert Manders
- 13 **Het Duitse consulaat let op de kleintjes**
Sijtze Reurich
- 14 **Het stempel der bezetting 2 : Riga 1941 - 1944**
A.J. van Oosten en Sijtze Reurich
- 22 **Waarom veranderde men het wapen van Litouwen? De vytis en andere Litouwse symbolen**
Olav Petri
- 25 **Een zoekplaatje**
Sijtze Reurich
- 26 **Estse krenten**
Ruud van Wijnen
- 36 **Letland frankeerzegels, ontwerp wapens**
Joop van Heeswijk
- 38 **Enige opmerkingen over de post in Sovjet-Litouwen, 1919**
Alexander Epstein
- 40 **Voor u gelezen**
Joop van Heeswijk, Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen
- 43 **Te koop**
- 44 **Terugkomen op, en Over onze boekerij**
Ruud van Wijnen

Bijeenkomsten 2011: 19 maart en 24 september 2011 in Geldermalsen

Bij de voorplaat:

Aangetekende brief binnen Riga, 10 mei 1943.

De brief werd verzonden vanaf het postkantoor Riga 9 en daar gedagtekend met het onveranderde Letse B-stempel.

Het aantekenstrookje is een blanco Duits strookje waarop met grote letters in rood "Riga 9" is gestempeld.

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

Dat u nu “Het Baltische Gebied” nummer 57 in handen heeft is eigenlijk wel bijzonder. De vorige uitgave, “Railway Post in Lithuania”, heeft met name van onze redacteur Jan Kaptein veel tijd en energie gevraagd. Dat hij er in geslaagd is om, keurig op tijd, dit nummer te realiseren verdient alle lof. (Gelukkig zit Jan ook anderen achter hun vollen...).

Voor “Railway Post in Lithuania” hebben we van “all over the world” positieve reacties ontvangen, waarbij vooral onze leden en filatelistische vrienden in Duitsland, de Verenigde Staten en Litouwen zich niet onbetuigd lieten. Ons lid Torsten Berndt heeft het voortouw genomen bij het verzorgen van een aantal recensies in Duitse filatelistische bladen. Hierdoor komt, naar onze verwachting, onze speciale uitgave onder de aandacht van een groot aantal potentiële belangstellenden.

De oplage van “Railway Post in Lithuania” bedroeg 120 stuks. Inmiddels hebben meerdere exemplaren hun weg gevonden naar verzamelaars buiten onze vereniging.

Met de hoge kwaliteit van ons blad beschikken we als vereniging over een fraai visitekaartje. Maar niet alleen daardoor timmeren we als vereniging aan de weg, dat doen we ook door onszelf te presenteren op beurzen en tentoonstellingen. In september waren aanwezig op de Postex in Apeldoorn en begin 2011 zullen we dat zijn op de Filateliebeurs in Loosdrecht. Het is onze ervaring dat bezoekers eerder bij onze stand blijven staan als er iets te zien valt, het liefst iets aardigs of opvallends. Elders in dit blad vindt u een oproep om daar uw steentje aan bij te dragen.

In dit nummer sluiten twee artikelen aan bij eerdere publicaties in ons blad. Wilbert Manders schrijft over de “20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1) en treedt daarmee in de voetsporen van André de Bruin. Adriaan van Oosten gaat, ditmaal samen met Sijtze Reurich, verder met het tweede deel zijn verhaal

“Het Stempel der bezetting: Riga 1941-1944.

De titel “Estse Krenten” maakt u wellicht nieuwsgierig. Zeker als het ook nog om Letse pap gaat. Ruud van Wijnen trakteert en heeft thuis ook enkele Litouwse krenten. Of waren het toch rozijnen? Maar er zijn meer intrigerende titelwoorden: een brouwerij, kleintjes op een Duits consulaat, een wapen dat verandert, een zoekplaatje en een ontwerp. Met dank aan onze vaste schrijvers: Jan Kaptein, Sijtze Reurich, Olav Petri en Joop van Heeswijk. Ze zorgen voor de nodige variatie. Vanuit Tallinn bericht Alexander Epstein over de (weinig bekende) Sovjetperiode in Litouwen, 1919.

Uw voorzitter bezoekt met enige regelmaat een bijeenkomst van een van onze Duitse zusterverenigingen. Dit jaar was hij in Soest bij “de Esten” en in Ehlershausen bij “de Litouwers”. Dat zijn genoeglijke weekeinden en niet alleen vanwege de filatelie. Er valt ook veel te vertellen en te bepraten. Zo vertelde uw voorzitter over een andere hobby van hem aan de heer Fugalewitsch, een gerespecteerde oude bekende. Uw voorzitter fietst graag lange afstanden op zijn racefiets, waarop hem gevraagd werd of hij “gedo(o)pt” was. Het ging natuurlijk over doping. Uw voorzitter dacht even niet na en antwoordde, naar hij meende gevat, met “ja, met wijwater”..... Prettige spraakverwarring heet zo iets.

Uw voorzitter wenst u plezierige feestdagen!

Representatie op beurzen en tentoonstellingen.

Een maal per jaar is onze vereniging met een informatietafel aanwezig op een beurs/tentoonstelling: het ene jaar op de Postex in Apeldoorn, het andere op de Filateliebeurs in Loosdrecht.

We wisselen niet alleen af vanwege de geografische spreiding, maar ook omdat het twee beurzen zijn met een nogal verschillend karakter.

Middels informatiemateriaal en vooral door gesprekjes hopen we belangstellenden te interesseren voor onze filatelengroep. Of dat nieuwe leden oplevert is maar de vraag, maar we laten in ieder geval zien dat we bestaan en wat we ondernemen.

Inmiddels hebben we een vast groepje leden dat bij de informatietafel aanwezig wil zijn en in een spontane wisseldienst belangstellenden te woord staat en aanspreekt.

Onze representatieactiviteiten voeren we trouwens uit in samenwerking met onze vrienden van de drie Duitse verenigingen waardoor “Het Baltische Gebied” ook op een aantal beurzen/tentoonstellingen in Duitsland op de tafel ligt. Bij onze oosterburen zijn onze leden Bernd Fels en Torsten Berndt de drijvende krachten. Tijdens de Postex hebben we de beschikking over een aantal tentoonstellingskaders waarin we kunnen laten zien wat we zoal verzamelen. Dat trekt de aandacht en leidt regelmatig tot aardige gesprekjes.

Op 28-29-30 januari 2011 zullen we weer acte de présence geven op de Filateliebeurs en we proberen om een ruimte met enige tentoonstellingskaders te huren.

Tot nu toe zorgde een klein aantal leden (Olav Petri, Joop van Heeswijk, Sijtze Reurich, Jan Kaptein en Ruud van Wijnen) er voor dat deze kaders gevuld werden, maar Uw Bestuur ziet graag een aantal nieuwkomers.

De vraag luidt dus: wie wil er op de Filateliebeurs één kader vullen met 12 bladen en zo iets laten zien van zijn verzameling?

Lijkt het u wel iets (het is zeker leuk om te doen), maar weet u niet zeker of u het wel kan of twijfelt u eraan of uw verzameling wel goed genoeg is?

Uw voorzitter helpt u graag verder: 026-35.13.484. .

Olav Petri

Het was druk, al met al zijn 20 personen op onze bijeenkomst geweest, waaronder Jan Huizinga die mogelijk lid wordt en die ons heel treffend vertelde hoe hij voortbouwt aan een verzameling Rusland en aanpalende gebieden die zijn grootvader ooit opzette.

Verhinderd waren Martin Bechstedt, Frits Gerdessen, terwijl Ronald Reuderink deze keer eens in persoon aanwezig kon zijn. Leo Schippers fungeerde bij acclamatie als bankier van de dag t.b.v. de lunchgelden. Vanaf het prille begin was Martin aanwezig uit Letland met een laadbak vol poststukken. Vroeg aanwezig zijn kan lonen! Een deel van de dozen staat nu bij mij in Zeist en verspert de doorgang.

Van de penningmeester

Hans Pijpers kon ter plekke het werk van de kascommissie regelen, de stukken waren al verspreid. We hebben voldoende geld om het volgende nummer van HBG opnieuw in kleur uit te geven. De kosten zijn 3 keer zo duur als zwart-wit, maar de kosten worden wel steeds lager. Jan Kaptein heeft er veel werk aan, maar de resultaten zijn verbluffend fraai. Joop van Heeswijk meldde zich spontaan als corrector i.v.m. het controleren van tekst op foute afbrekingen en zo. Wederom applaus. Jan Kaptein vertelde over het volgende nummer. Daarin zijn alle artikelen over treinen en

treinpost in Litouwen in kleur en geheel aangepast te vinden. Een coproductie met de Duitse club bleek een brug te ver.

Postex

Voorzitter Ruud van Wijnen vertelde dat de Postex tot veel contacten leidde, veel meer dan de Pandahallen. We gaan dit jaar opnieuw proberen de Postex te bemannen. Bij Hannover komt de Litouwenvereniging bijeen begin juni. Wie mee wil rijden met Ruud en Hans kan zich melden. Zo niet dit jaar, dan wellicht volgend jaar? Thomas meldde dat de Letlandreis van Harry van Hofmann toch doorgaat, men kan zich nog melden. Eind juli. Hij gaat zelf ook naar Tartu, een expositie met deelname van een bus vol Finnen.

Rondvraag en discussie

Enkele leden hadden materiaal meegenomen waar ze vragen over hadden. De bespreking ervan liep niet echt lekker, hetgeen leidde tot een gedachteswisseling met Ton van Velsen van Oosteuropa Filatelie die onze gast

was. Eigenlijk zou materiaal op scherm getoond moeten worden, OEF heeft een eigen beamer en aanlevering per memory stick. Wij hebben wel eens met foto's gewerkt; computer, beamer en zo op elkaar afstemmen, tja, er zitten toch vaak problemen te wachten. Ton kon daar nog een sterk staaltje van vertellen. In ieder geval kwam Olav Petri te weten dat de oplossing van zijn probleem bij Harry von Hofmann te vinden is. Ter plekke kon nog iets Russisch vertaald worden.

Na de lunch volgde als altijd een onnavolgbare aanpak van onze veiling. Bijna alle kavels gingen van de hand. Zo'n veiling mag eigenlijk geen lid missen. Voorzitter Ruud, die wij ook als veilingmeester niet willen missen, wist elk kavel te voorzien van een aardig verhaal, waarbij hij aarzende bidders over de streep haalde. Voor de rest zag de bijeenkomst heel veel gefilateer: steeds wisselende groepjes leden bogen zich over folianten en poststukken. Een heerlijke dag!

Olav Petri

Alles was eraan gedaan om een kleine opkomst te krijgen deze zaterdag, wegwerkzaamheden tot voor de deur in Geldermalsen, een erg groot aantal afmeldingen en de bevordering in Afganistan van Thomas Löbbering, een eenmalige aderlating, en de zeldzame afwezigheid van Hans Pijpers (wegens zijn werk).

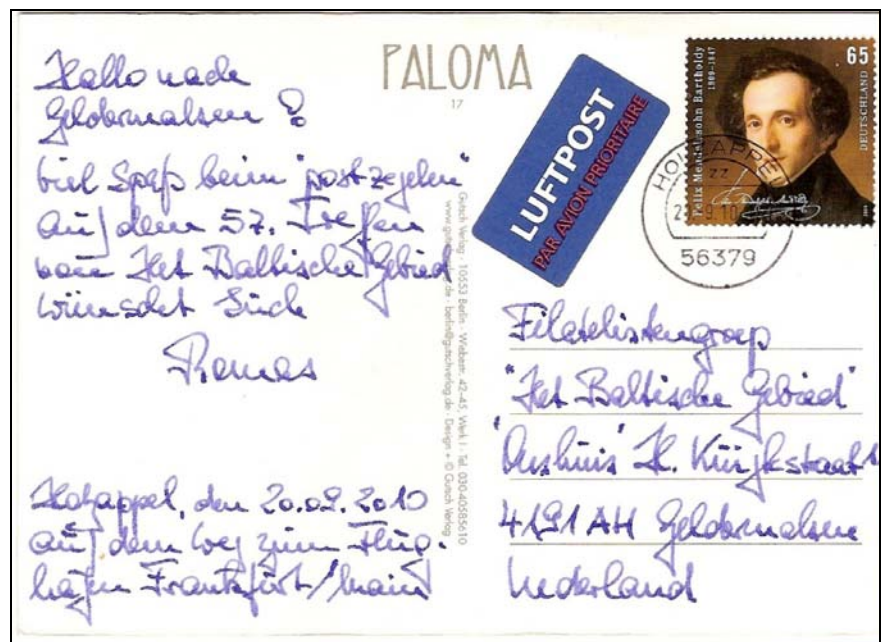
De namen van de afzeggers:

Antoon Andela, Sijtze Reurich, Ronald Reuderink, Hans Pijpers, Thomas Löbbering (maar we waren in zijn gedachten), Torsten Berndt, Bernd Fels en Leo Schippers. Thomas had zelfs een mooie Ansichtkaart gestuurd vanuit Duitsland, op weg naar het vliegveld, om ons een prettige dag toe te wensen. Toch kwamen 15 leden samen en hadden een levendige dag. Dozen moderne Letse poststukken wisselden van eigenaar.

Keimpe Leenstra meldde zich spontaan als bankier van de dag, We herdachten Jan Bakker. Ruud van Wijnen deed de veiling en kon 2 nieuwe leden noteren voor de vereniging, niet uit Japan maar van dichterbij: de heren Harskamp (die al eerder lid was) en Jongeling. Zij kregen ons fraaie blad mee, met de stilzwijgende belofte minstens drie jaar lid te blijven....

We hebben momenteel tussen de 80 en 90 leden, denkt Ruud. Ruud kon nummer 56 uitdelen, een boekwerk eigenlijk, helemaal in kleur, in het Engels, een productie waar velen aan hebben gewerkt en die luid applaus en een cadeautje opleverden voor Jan Kaptein en Joop van Heeswijk, oud geld, elk een bankbiljet van lang gelden uit Litouwen resp. Estland. We zullen op de Postex aanwezig zijn, de bemensing zal wel weer lukken en hopen mensen te interesseren ook via onze exposanten.

Ruud hield een lezing met hand-outs over de Kerenski periode, Letland is deels nog in Russische handen, briefkaarten met de Kerenski adelaar komen in omloop (zonder kroontje en

regalia), alsmede de wapentjeszegels, nu ongetand. Leuk om op te letten als Russische poststukken passeren. Met de Oktoberrevolutie verdween Kerenski van het toneel. Interessant is het ook om te letten op "laatste data", bijvoorbeeld poststukken, afkomstig uit het nog niet door Duitsland bezette Riga, dat in 1917 pas op 3 september werd ingenomen door de Duitsers. Het front schoof langzaam op en bleef stabiel tot de wapenstilstand van kerstmis. Op 19 februari 1918 hervatten de Duitsers hun offensief en bezetten het hele land plus Estland. Ruud blijft graag op de hoogte en ziet graag een kopie of scan van poststukken uit bijvoorbeeld augustus 1917, Riga.

De veiling was klein, op sommige stukken werd ijverig geboden, andere hadden het moeilijker. Jan en Olav zijn geen boekhouders maar kwamen

uiteindelijk tot dezelfde bedragjes die ontvangen of uitbetaald moesten worden. Zelfs zonder wisselgeld lukte het allemaal.

In 2011 komen we bijeen op zaterdag 19 maart en 24 september.

NOGMAALS : DE BROUWERIJ WALDSCHLÖSSCHEN

Jan Kaptein

De voorgedrukte kaarten van de Rigase brouwerij Waldschlösschen werden besproken in HBG 46. In HBG 54 –‘Terugkomen op’- was ook een kaart met een afbeelding van deze brouwerij te zien. Hieronder nog een stuk wat hier mooi bij past: een rekening van Waldschlösschen.

Op deze rekening zien we een fiscaalzegel.

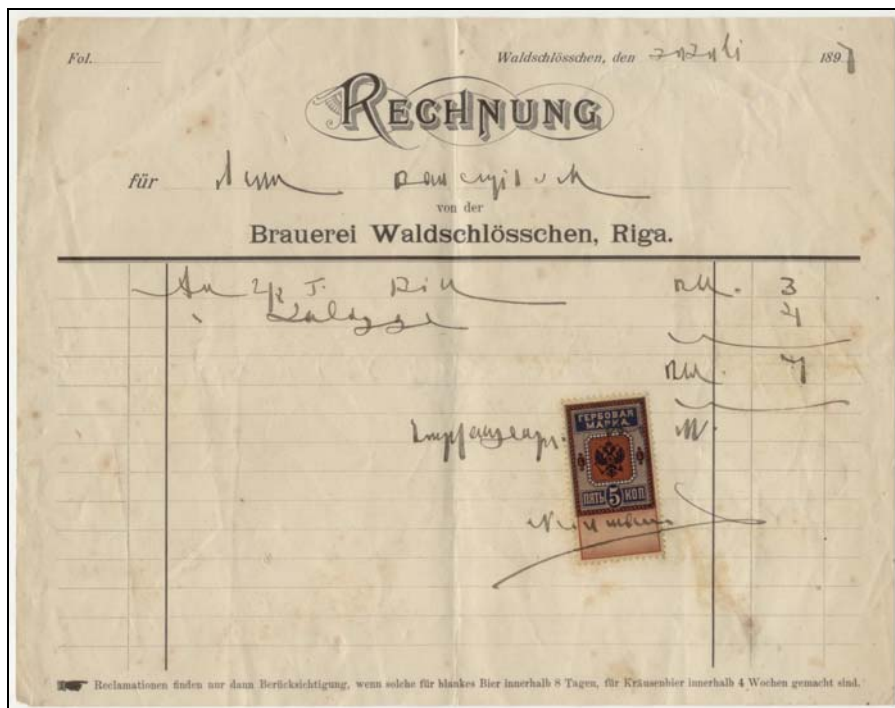

Afb. 1b (100 %)

Fiscaalzegels worden niet gebruikt voor een postale dienst, maar voor het betalen van belasting of een vergunning van de overheid. Daarom zullen deze zegels meestal niet in een postzegelverzameling opgenomen worden. Het onderscheid is ook weer niet absoluut: op Engelse zegels is vaak te zien ‘Postage and Revenue’, dus ze waren te gebruiken als postzegel en fiscaalzegel. Ook Nederland had fiscaalzegels, o.a. kwitantiezegels te gebruiken op kwitanties boven een bepaald bedrag. De zegelrechten waren geregeld in de zegelwet 1917, die in 1972 is afgeschaft.

Rossica geeft op internet een overzicht van de filatelie van het keizerlijke Rusland¹ en geeft ook een indruk over het gebruik van belastingzegels. Ook toen al voor sigaretten en alcohol, maar ook allerlei andere zaken:

¹www.rossica.org/v_gallery/rossica_society.php
Als pdf binnen te halen:
http://www.rossica.org/v_gallery/_pdf/Rossica%20Society/The%20Rossica%20Society.pdf

Afb. 1 (51 %) *Rekening*

paspoorten, bank transacties, thee, zonnebaden op het strand, .. etc. Bij paspoorten moeten we niet alleen denken aan reizen naar het buitenland. Onder de tsaren moest een Russische burger bij vertrek uit zijn woonplaats toestemming vragen aan de autoriteiten. Hij kreeg dan een paspoort, waarmee hij zich ook weer bij de politie in de plaats van aankomst moest melden en kreeg dan hier een visum. Voor regelmatige reizigers was een paspoortboek nodig. Dit alles met de nodige zegels. In Rossica heeft J.G. Moyes een artikel over de regelgeving tijdens Nicolaas II geschreven. In de filatelistische bladen krijgen de fiscaalzegels niet zoveel aandacht, maar ik kwam nog een ander artikel tegen van J.G. Moyes over de ziekenhuisbelasting in Sint Petersburg. Het

was een soort verplichte verzekering voor de lagere inkomens.

Het bewijs van betaling werd –met fiscaalzegel- in het paspoort opgenomen.

◀

Literatuur

Passport fees under Nicholas II / by J.G. Moyes. – In: Rossica Journal 1994 ; 123. – p. 54-65
The St. Petersburg hospital tax / by J.G. Moyes. – In : Rossica Journal 1996 ; 126. – p. 51=60

Verder is aan de Russische fiscaalzegels een hele site gewijd:
www.nepochta.ru/index_eng.html

Wilbert Manders

Zoals vaak was ik op het internet aan het speuren naar mogelijke nieuwe informatie die ik kon gebruiken voor mijn nog uit te brengen boek “Der Feldpostverkehr der Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg”. Door toeval kwam ik op de website van “Het Baltische Gebied” terecht.

Nadat ik op de website ook de prima bijgehouden literatuurlijst had bekeken besloot ik contact op te nemen met de webmaster en, naar wat later bleek, eveneens redacteur van “Het Baltische Gebied”, dhr. Jan Kaptein. Deze reageerde vrijwel direct op mijn vraag om toezending van het artikel “Nederlanders in Duitse krijgsdienst tijdens de Tweede Wereldoorlog op Baltisch grondgebied” van juni 2003 en stuurde dit dan ook probleemloos toe. Verder wees hij mij ook nog op diverse andere artikelen met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog en stuurde ook deze mij iets later toe. Ik was onder de indruk van de toegestuurde artikelen met name over die van de Nederlanders in Duitse krijgsdienst, maar zeer zeker ook over een tweetal artikelen over Letse SS-soldaten in Duitse krijgsdienst. Bij navraag of er al een artikel was geschreven over Estse soldaten in Duitse krijgsdienst kwam vrij snel naar voren dat, behoudens een studie naar de veldpostnummers ervan, er eigenlijk nog geen echt artikel was gewijd aan dit onderwerp. Als wederzijdse dienst besloot ik om een steentje bij te dragen in de vorm van dit artikel, waarin ik overigens niet te diep wil ingaan op de materie veldpostnummers, aangezien hierover reeds voldoende is geschreven in een eerder nummer van het “Het Baltische Gebied”. Ik wil me meer richten op het ontstaan van deze divisie, de veldpostbrieven van hun soldaten, alsook de censuur ervan. Veel leesplezier toegewenst!

Afb. 1

Wervingsposter voor toetreding tot het Estse legioen.

Inleiding

Naast Letland leverde ook Estland een groot aantal manschappen aan het Duitse leger. Het uiteindelijke aantal dat dienst deed bij de Waffen-SS wordt geschat op ongeveer 20.000 man (1). Eveneens waren er ook vele Esten die dienst deden bij de *Wehrmacht*, *Zollgrenzschutz*, *Ordnungspolizei*, *Sicherheitspolizei*, *Organisation Todt* enz.

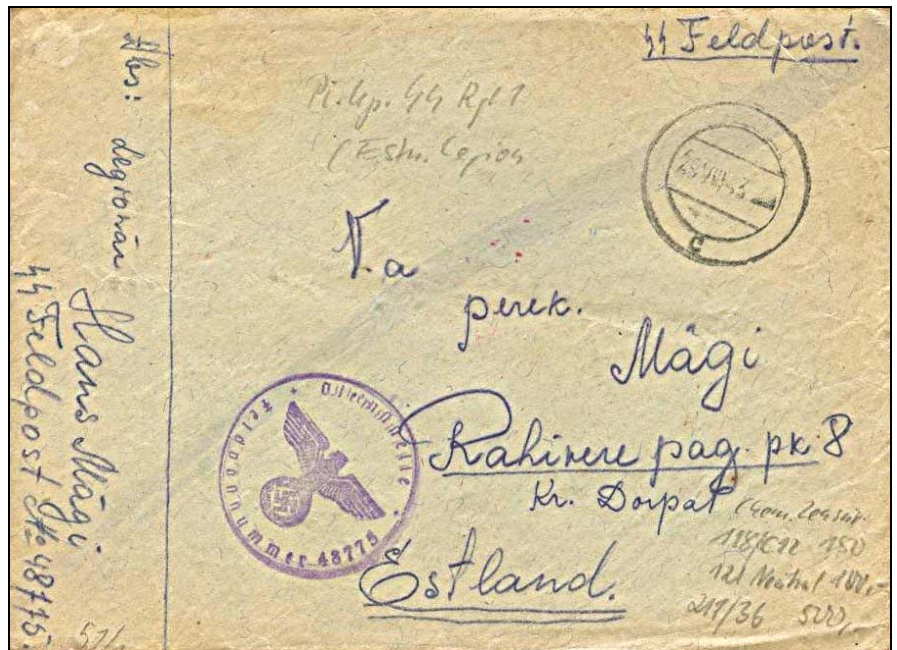
Motivatie voor toetreding tot de Duitse krijgsmacht was eigenlijk gelijk aan die van bijvoorbeeld de Letten, ze zagen hierin een mogelijke kans om gezamenlijk met de Duitsers te strijden voor een eventueel onafhankelijk Estland.

Estland was in augustus 1940 deel geworden van het Russische imperium. De Russen deporteerden en vermoordden vanaf dat tijdstip in grote getale Esten. Hierdoor werden de Duitsers bij de inval van hun land in juli 1941 dan ook gezien als zijnde een soort van "bevrijders". Het verzoek van de Esten voor onafhankelijkheid, en daarbij behorend een eigen nationaal leger, paste überhaupt niet binnen de Duitse gedachte en werd natuurlijk ook niet ingewilligd.

Tot ongeveer eind 1941 werd Estland middels een *Militärverwaltung* (= militair bestuur) bestuurd, daarna werd het opgeslokt in het zogenaamde *Reichskommissariat Ostland* en vormde hierin sinds december 1941 het *Generalbezirk Estland* (2) met in tegenstelling tot voorheen nu een *Zivilverwaltung* (= burgerlijk bestuur).

De voorlopers van de 20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)

De Duitsers, en met name de SS, zagen de Esten als "*Elite der baltischen Völker*". Hoewel de Chef van de SS, Heinrich Himmler, lang had afgezien van het oprichten van Baltische eenheden binnen zijn *Waffen-SS*, werd er vanaf augustus / september 1942 toch aangevangen met de voorbereidingen voor het oprichten van een Estse eenheid. Op 1 oktober 1942 gaf Hitler bevel voor de oprichting van de **estnische SS-Legion**, waarbij ook nog eens van Duitse

Afb. 2

Veldpostbrief met stempeldatum 25 augustus 1943.

Afzender was een Estse legionair bij de eenheid veldpostnummer 48775= Pionierkompanie SS-Regiment 1 (estnische SS-Legion).
(verzameling K.Klatt, Dörentrup / Duitsland)

zijde de concessie werd gedaan om, naast Duits, ook Estse kaderpersoneel te accepteren (3). Hiermee kwamen de Duitsers aan een lang gekoesterde wens van de Esten tegemoet.

In principe waren de manschappen voor deze en de later nog op te richten Estse *Waffen-SS* eenheden vrijwilligers, ofschoon ze soms ook werden geroonsd en later zelfs (onder druk) werden verplicht door de Duitsers om dienst te nemen.

De basis voor het legioen vormden een drietal *Schutzmannschafts-Bataillone*.

Daarnaast werden ook verschillende voormalige Estse officieren naar Duitse officiersscholen van de *Waffen-SS* gestuurd en kregen daar hun opleiding tot SS-officier. Tevens werd ook Duits (kader) personeel vrijgemaakt en naar het legioen overgeplaatst.

De Duitsers hadden voor ogen om het legioen de navolgende samenstelling te geven:

Legionsstab mit Stabskompanie

(staf met stafcompagnie)

I.Bataillon (4 Kompanien)

(infanteriebataljon)

II.Bataillon (4 Kompanien)

(infanteriebataljon)

III.Bataillon (4 Kompanien)

(infanteriebataljon)

Infanterie-Geschütz Kompanie

(infanteriegeschut compagnie)

Panzerjäger-Kompanie

(tankopsporings- en bestrijdingscompagnie)

Pionier-Kompanie

(pionierscompagnie)

Ondanks grote inspanningen (4) van Duitse zijde had het legioen in maart 1943 nog steeds niet de gehoopte eindsterkte (5). Uiteindelijk werd de gedachte samenstelling zoals hierboven aangegeven dan ook nooit bereikt. Desondanks moest, op bevel van het zgn. *SS-Führungshauptamt* (6), het legioen vanaf maart 1943 ook nog uitgebreid worden naar brigadesterkte! Naast een grote hoeveelheid verse Estse rekruten werden wederom ook nu weer door diverse Duitse SS-eenheden manschappen afgegeven aan de vanaf oktober 1943 als **3.Estnische SS-Freiwilligen-Brigade** betitelde brigade.

De opstelling van het legioen alsook de omvorming naar een brigade vond overigens plaats op een van de vele oefenterreinen van de *Waffen-SS* namelijk de zogenaamde *SS-Truppenübungsplatz Heidelager* nabij Dębica (Polen).

Einde oktober 1943, vrijwel direct na een hoogstpersoonlijk bezoek van de SS-chef Heinrich Himmler, werd de brigade uiteindelijk op transport gezet naar het Oostfront en kreeg, nog niet geheel op gevechtssterkte, zijn vuurdoop in de omgeving van Krasnopolje en Idriza (Rusland). Op 31 december 1943 had de *3.Estnische SS-Freiwilligen-Brigade* een totale sterkte van ongeveer 5100 man. Tot ongeveer einde januari 1944 werd ze redelijk succesvol ingezet in diverse frontgebieden in Rusland.

De 20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)

Afb. 3
Divisieteken

Op 24 januari 1944 gaf het *SS-Führungshauptamt* een bevel uit om de *3.Estnische SS-Freiwilligen-Brigade*, wederom op de *SS-Truppenübungsplatz Heidelager* nabij Dębica (Polen), uit te breiden tot een divisie. Als naam voor deze divisie werd de **20.Estnische SS-Freiwilligen-Division** (7) gekozen. Het *SS-Führungshauptamt* had voor ogen om de divisie als volgt samen te stellen:

Divisionsstab
(divisiestaf)

SS-Freiwilligen-Grenadier-Regiment
45 (grenadierregiment)

SS-Freiwilligen-Grenadier-Regiment
46 (grenadierregiment)

SS-Freiwilligen-Grenadier-Regiment
47 (grenadierregiment)

SS-Freiwilligen-Artillerie-Regiment
20 (artillerieregiment)

SS-Füsilier-Bataillon 20
(bataljon fuseliers)

SS-Panzerjäger-Abteilung 20
(tankopsporings- en bestrijdingsafdeling)

SS-Flak-Abteilung 20
(luchtafweergeschutafdeling)

Afb.5:

Veldpostbrief met stempeldatum 25 januari 1944, verstuurd vanaf de *SS-Truppenübungsplatz Heidelager* bei Debica.

De afzender, een Est, was ingedeeld bij het *SS-Grenadier Ausbildungs- und Ersatz Bataillon 33* (zie ook de briefstempel).

De brief doorliep de Zweigstelle "Ostland" der *SS-Feldpostprüfstelle* in Riga, maar werd daar niet doorgelezen.

(verzameling K.Klatt, Dörentrup / Duitsland)

SS-Nachrichten-Abteilung 20
(verbindingstroepen)
SS-Pionier-Bataillon 20
(pioniersbataljon)

Afb. 4

Franz Augsberger
Augsberger is op 17 maart 1945 als divisiecommandant gesneuveld.

Met de aansturing en bevelvoering ervan werd de toenmalige *SS-Standartenführer* (8) Franz Augsberger belast, die reeds als bevelvoerder van het legioen en later ook de brigade gefungeerd had.

Vooralsnog kwam van de uitbreiding van de brigade nog maar weinig terecht, slechts enkele veranderingen, zoals het opstellen van een *Ersatz-Bataillon* en een *Pionier-Bataillon* kwamen vrijwel direct van de grond. De rest kwam pas later op gang.

De divisie was voor het overgrote deel bezet met Esten, hoewel er in sommige onderdelen ook aanzienlijk veel Duitsers dienst deden. Voor de Esten werden nu ook eigen suppletietroepen opgericht namelijk het *SS-Grenadier Ausbildungs- und Ersatz Bataillon 33* dat aanvankelijk in Dębica (Polen) gestationeerd was maar sinds eind maart 1944 naar Klooga nabij Tallinn (Estland) werd verplaatst.

Reeds begin februari 1944 werd de divisie op mars gestuurd richting het *Narwa-Front* (Estland) en werd aldaar onder het *III. (germanisches) SS-Panzerkorps* geplaatst, waar ook de Nederlandse *4.SS-Freiwilligen-Panzerbrigade "Nederland"* geruime tijd was ondergebracht. Deze beide eenheden vochten zelfs een tijdje samen zij aan zij tegen de Russische troepen. De divisie, alsmede de tussentijds door haar opgezette *Kampfgruppen* (dit zijn tijdelijk geformeerde gevechtsgroepen), bleef aan het

Narwa-Front tot ongeveer midden september 1944.

Tijdens de inzet aan het *Narwa-Front* werden er nog steeds manschappen aangevoerd om de divisie op sterkte te krijgen. Eveneens werd ook het (*estnische*) *Ost-Bataillon 660* in april 1944 aan de divisie toegevoegd.

Ondanks deze versterkingen had de divisie einde april 1944 nog maar steeds de helft van de daadwerkelijk benodigde sterkte (9)!

Er werd door de Duitsers ook nog eens besloten om de (*estnische*) *Ost-Bataillone 658 / 659* aan de divisie toe te voegen, waardoor de sterkte in mei 1944 op ongeveer 10.000 manschappen kwam.

In juni 1944 werd de divisienaam definitief verandert in **20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)** en even later bestond deze uit de navolgende onderdelen:

<i>Divisionstab</i>	(divisiestaf)
<i>Waffen-Grenadier-Regiment der SS 45 (estn.Nr.1)</i>	(grenadierregiment)
<i>Waffen-Grenadier-Regiment der SS 46 (estn.Nr.2)</i>	(grenadierregiment)
<i>Waffen-Grenadier-Regiment der SS 47 (estn.Nr.3)</i>	(grenadierregiment)
<i>Waffen-Artillerie-Regiment der SS 20 (estn.Nr.1)</i>	(artillerieregiment)
<i>SS-Panzer-Jäger Abteilung 20</i>	(tankopsporings- en bestrijdingsafdeling)
<i>SS-Nachrichten-Abteilung 20</i>	(verbindingstroepen)
<i>SS-Flak-Abteilung 20</i>	(luchtafweergeschutafdeling)
<i>SS-Pionier-Bataillon 20</i>	(pioniersbataljon)
<i>SS-Füsiliier-Bataillon 20</i>	(bataljon fuseliers)
<i>SS-Bau-Bataillon 20</i>	(bouw – bruggenbouw troepen)
<i>SS-Sanitäts-Abteilung 20</i>	(geneeskundige troepen)
<i>SS-Versorgungsgruppen 20</i>	(intendance, aan- en afvoertroepen etc.)
<i>SS-Feldersatz-Bataillon 20</i>	(suppletietroepen)
<i>SS-Feldpostamt 20</i>	(veldpostkantoor)
<i>Waffen Ausbildungs- und Ersatz Regiment der SS 20</i>	

In juli 1944 kwam Himmler met het voorstel om alle in de *Wehrmacht* en *Polizei* dienende Esten voortaan in de *Waffen-SS* onder te brengen en daarmee een mogelijke tweede Estse SS-divisie op te richten (10). Hiervoor zou ook de *20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)* personeel af moeten staan dat dan als basis zou fungeren voor deze nieuwe divisie.

Voor het eerst in hun bestaansgeschiedenis had de divisie overigens rond dat tijdstip een totaal van ruim 18.000 manschappen, een getal dat ruimschoots boven het gemiddelde lag. Maar vanwege de steeds grotere Russische tegenstand aan het Oostfront kwam van deze geplande tweede Estse divisie uiteindelijk niets meer terecht en daarbij gaf de Duitse legerleiding eveneens bevel om Estland vanaf 18 september 1944 te ontruimen. Dit betekende dat de Estse soldaten hun eigen land moesten verlaten en hun families, bezittingen en alles wat hun nog meer lief was in de greep van Stalin moesten achterlaten.

Natuurlijk had dit voor de motivatie van de Estse manschappen grote (negatieve) gevolgen en resulteerde uiteindelijk in vele deserties. Het schijnt dat ongeveer 40-50% van de manschappen in Estland achterbleef, ondanks alle nare gevolgen die deze beslissing voor hen met zich mee zou brengen. Vele van hun zouden later ook verder strijden tegen de Russen als partizanen.

De overige manschappen van de toch redelijk aangeslagen divisie verzamelden zich in de omgeving van Koeru Vald (Estland) en zette einde september 1944 koers richting de Letse grens. Tot begin oktober 1944 verzamelden deze Esten zich in Riga en vertrokken, op bevel van het *SS-Führungshauptamt*, van daaruit naar de *Truppenübungsplatz* in *Neuhammer am Queis* (Świętoszów / Polen) voor de heroprichting van de *20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)*. De manschappen werden per schip overgebracht, terwijl het nog intact zijnde materieel via Letland en

Litouwen naar het Groot-Duitse Rijk ging. Eveneens gold de *Truppenübungsplatz* in *Neuhammer am Queis* als verzamelbekken voor alle overige Estse eenheden welke zich hadden moeten terugtrekken van het Oostfront. Ook deze eenheden, zoals de *estnische Selbstschutz*, de *SS-Grenzschutz-Regimenter* en overige Estse politietroepen, werden nu in de *20.Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)* ondergebracht, ondanks vele protesten van hun commandanten. Ook zij behoorden nu tot de *Waffen-SS* en werden daarbij op 1 december 1944 beëdigd. Op dat moment had de divisie ongeveer 14.000 manschappen, waarvan er ongeveer 2500 van Duitse afkomst waren (11).

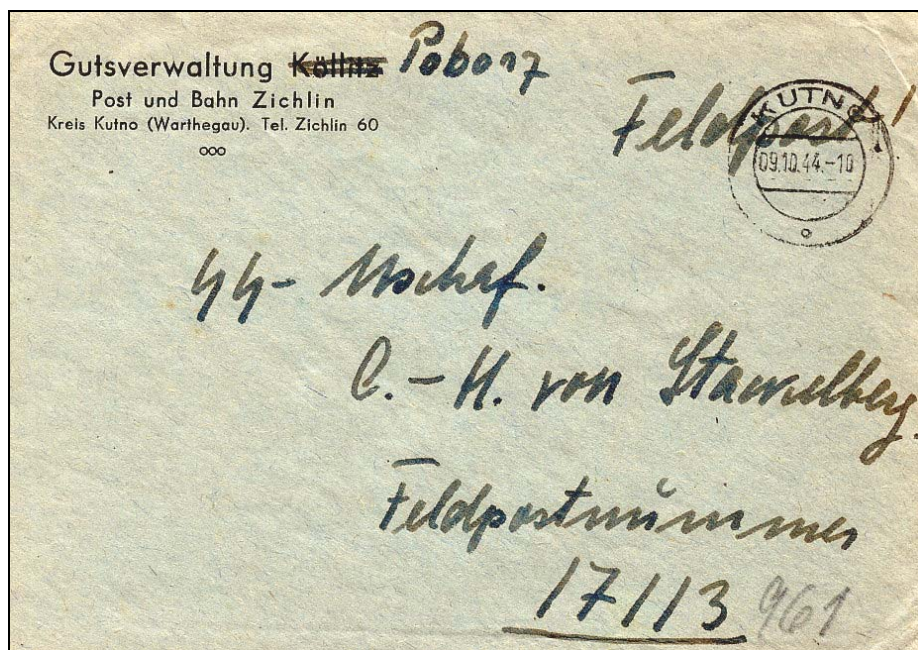
Door het steeds verder en verder oprukken van de Russen richting het Groot-Duitse Rijk werd het overgrote deel van de divisie ingezet in de omgeving van *Oppeln* (Opole / Polen) / *Grottkau* (Grodzów / Polen). Een aantal nog niet parate eenheden bleef in *Neuhammer* (12).

Er werd op dat moment niet meer in divisieverband gevochten maar overal en nergens werden *Kampfgruppen* samengesteld bestaande uit divisie-eenheden en andere legereenheden. Eind maart 1945 werd de *20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)* grotendeels als verloren beschouwd door de Duitse legerleiding. De meeste eenheden waren reeds verslagen, zelfs al opgelost of de manschappen waren gedeserteerd. Daarbij kwam ook nog dat de commandant Franz Augsburg gesneuveld was in de strijd. Hij werd overigens nog voor korte tijd opgevolgd door *SS-Oberführer* Berthold Maack. Dat wat nog over was van de divisie verkaste eind april 1945 richting de Duitse grens nabij *Annaberg*. De meeste Estse manschappen vielen daar in de handen van de Russen en daarmee was voor de meeste van hun het lot bezegeld. Slechts enkelen werden krijsgesvangen gemaakt door de westerse geallieerden.

Veldpost en briefcensuur binnen de *20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)*:

Om als veldpostzending in aanmerking te komen moesten de soldaten op hun enveloppe en / of kaart tenminste de navolgende zaken aangeven: de tekst "*(SS-) Feldpost*", naam van de afzender met rang en veldpostnummer of eenheid. Daarbij kwam dan ook nog het door de eenheid zelf aangebrachte briefstempel (dit was vanaf eind 1941/1942 niet meer verplicht voor afzenders met een veldpostnummer). Deze voorschriften golden overigens voor de Duitsers maar ook voor de vele vrijwilligers uit de verschillende landen die binnen het Duitse leger vochten en gebruik maakten van hun veldpostorganisatie (zie bv. afbeelding 2).

Daar de *20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)* in principe uit Duitsers en Esten bestond is het van belang om te weten dat de veldpostbrieven- en kaarten van deze beiden verschillend behandeld werden. Reden hiervoor was dat de veldpost van de Esten in principe altijd gecensureerd moest worden en die van de Duitsers maar steekproefsgewijs. Het *Feldpostamt* (veldpostkantoor)

Afb. 6

Veldpostbrief met stempeldatum 09 oktober 1944 verstuurd vanuit Duitsland naar Duits kaderpersoneel bij de *20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)*.

van de divisie, dat overigens uit Duitsers bestond, hield de veldpost van de Esten daardoor apart van die van de Duitsers en leidde deze als verzamelzending naar het betreffende censuurbureau.

Reeds vanaf juli 1943 was hiervoor in Rīga (Letland), en later in Liepāja (Letland), de zgn. *Zweigstelle "Ostland" der SS-Feldpostprüfstelle* ingericht. Dit bureau controleerde naast veldpost van en naar Estland ook die van en naar Letland, Litouwen, Rusland en later zelfs Finland. Voor de veldpost van de Esten werd trouwens kortstondig, vanaf omstreeks april / mei 1944 tot de Russische inval in Estland, een aparte *Nebenstelle* (een soort dependance van de *Zweigstelle*) ingericht in Dorpat (Estland). Nadat de Russen Letland hadden bezet verkaste de *Zweigstelle* omstreeks eind oktober 1944 hoogstwaarschijnlijk nog kortstondig naar *Danzig* (Gdansk / Polen). Hiervoor zijn aanwijzingen maar geheel concreet zijn deze tot op de dag van vandaag helaas nog niet. Wel kwam er vanaf januari 1945 een zogenaamde *Prüfgruppe der SS-Feldpostprüfstelle bei der Auslandsbriefprüfstelle Königsberg (Pr.)*. Alle veldpost van en naar het *Ostland* moest voortaan naar deze *Prüfgruppe* geleid worden die overigens sinds herfst 1944 niet meer in *Königsberg*

(Kaliningrad / Rusland) gestationeerd was maar vanwege de vele bombardementen door de Britten naar *Exin* (Kcynia / Polen) was verplaatst. Ook *Exin* werd in januari / februari 1945 door de Russen bezet en daardoor hield ook het werk van de *Prüfgruppe* aldaar op.

De laatste paar maanden van de oorlog werd de veldpost van de Letten en Esten bij de *SS-Feldpostprüfstelle (Zentralstelle)* te *Hildesheim* (Duitsland) gecensureerd.

De censuur van de Duitse manschappen binnen de *20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1)* vond meestal plaats bij de reguliere *Heeres-Feldpostprüfstellen* die meestal bij de hogere legerleiding in het betreffende frontgebied waren ondergebracht en werd, zoals voorheen al aangegeven, mondigesmatig gecensureerd. De gecensureerde veldpostbrieven en / of kaarten werden voorzien van papieren sluitstroken met of zonder opdrukken, verschillende censuurstempels etc.

Iets dat in ieder geval opvalt is, bij overigens alle veldpost van soldaten uit het *Ostland*, dat deze veldpost uiteindelijk toch ook maar mondigesmatig werd doorgelezen door het verantwoordelijke censuurbureau.

Veelal vertonen de brieven de bekende “As” stempels, hetgeen betekende dat deze wel in het censuurbureau waren geweest maar niet waren doorgelezen (zie bv. afbeelding 5).

Oproep aan de leden van “Het Baltische Gebied”:

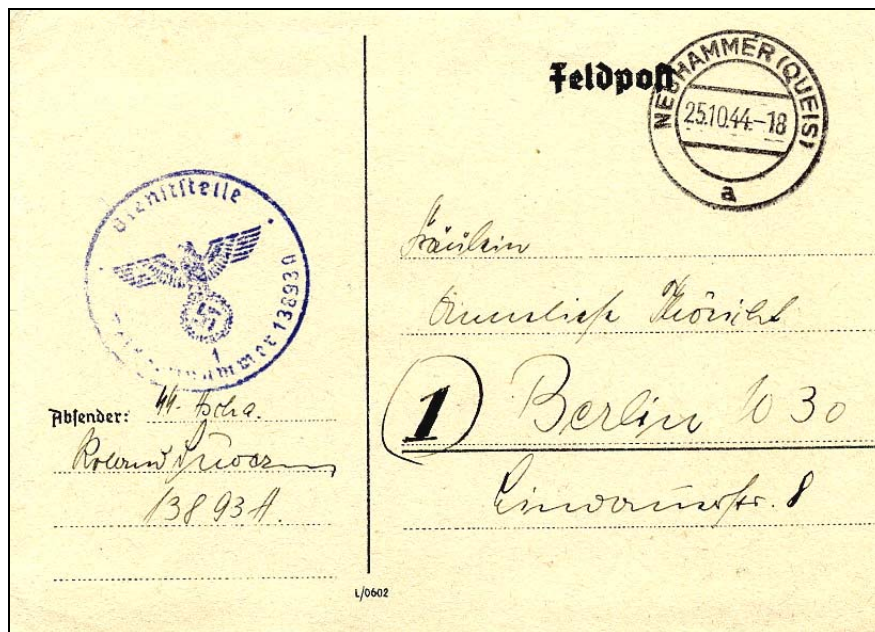
Zoals ik reeds in mijn voorwoord schreef ben ik bezig met het schrijven van een boek over de veldpost van de *Waffen-SS*. Graag zou ik de lezers van “Het Baltische Gebied” vriendelijk willen verzoeken om hun verzameling eens na te zien op veldpoststukken van Esten, Letten etc. welke gecensureerd zijn door een censuurbureau van de *Waffen-SS*. Ik zou het zeer waarderen om hiervan eventueel een scan te mogen ontvangen middels mijn email-adres. Bij voorbaat dank!

◀

Wilbert Manders
(email: wima690@home.nl).

Voetnoten

1. *An der Seite der Wehrmacht – Hitlers ausländische Helfer beim Kreuzzug gegen den Bolschewismus 1941-1945*, p.166. Dit getal is excl. de *SS-Grenzschutz-Regimenter*, waar eveneens ook nog ongeveer 20.000 man dienst deden. Deze *SS-Grenzschutz-Regimenter* behoorden trouwens tot de *Ordnungspolizei* en niet tot de *Waffen-SS*, ondanks het voorvoegsel “SS”.
2. Verder werden in dit *Reichskommissariat Ostland* ook nog opgeslokt Letland, Litouwen en Wit-Rusland.
3. *Esten in der Waffen-SS*, p.22.
4. Begin 1943 werd middels een verordening geregeld dat er nog meer Estse mannen opgeroepen konden worden voor dienst binnen het Duitse leger.
5. *Esten in der Waffen-SS*, p.25. Er waren op dat moment slechts een aantal compagnieën bijeengebracht die in hun totaliteit slechts de sterkte van 969 manschappen hadden.
6. Het *SS-Führungshauptamt* was belast met de organisatie, leiding en structurering van de eenheden van de *Waffen-SS* en was gevestigd in Berlijn.
7. Door het steeds verder uitbreiden van de *Waffen-SS* met allerlei nationaliteiten uit de vreemdste windstreken, welke daarbij ook vaak nog eens in de verste verte niets meer met een Duitse of Germaanse afstamming gemeen hadden, werd er vanaf 1943 een soort van “rangorde” gehandhaafd binnen de *Waffen-SS*. Inherent daaraan was ook de benaming van de eenheden waarin deze soldaten werden ondergebracht. Een en ander zag er als volgt uit:
I. “*Ordensfähige*” mannen: Duitse en Germaanse mannen goedgekeurd volgens de SS maatstaven. Bevinding “*kriegsverwendungsfähig-SS*”. De divisies waarin deze mannen kwamen waren de elitedivisies en hadden benamingen als *SS-Panzer-Division*, *SS-Gebirgsdivision*, etc.
II. “*nicht-Ordensfähige*” mannen: Duitse en Germaanse mannen niet goedgekeurd volgens de maatsta-
8. Vergelijkbaar met de rang van kolonel bij de landstrijdkrachten. Augsburg werd uiteindelijk *SS-Brigadeführer und Generalmajor der Waffen-SS*, dit is vergelijkbaar met de rang van generaal-majoor bij de landstrijdkrachten. Op 8 maart 1945, dus net voor zijn overlijden, had hij het befaamde *Ritterkreuz* overhandigt gekregen. Overigens kregen maar vier Esten binnen de divisie ook deze hoge, felbegeerde Duitse onderscheiding.

Afb. 7

In oktober 1944 werd de 20. Waffen-Grenadier-Division der SS (estnische Nr.1) na zware verliezen aan het Oostfront heropgericht in Neuhammer am Queis. Deze veldpostkaart afgestempeld op 25 oktober 1944 is daarvan een mooi bewijs. De afzender was Duits kaderpersoneelslid en diende bij veldpostnummer 13.893 (Stab III und 9.-12.Kompanie Waffen-Grenadier-Regiment der SS 45).

9. *Esten in der Waffen-SS*, p.52. De divisie bestond op dat moment uit 7760 manschappen, hoewel er eigenlijk ongeveer 15.000-16.000 manschappen nodig waren om de status van een divisie te hebben.
10. *Esten in der Waffen-SS*, p.56.
11. *Esten in der Waffen-SS*, p.75.
12. Ook deze eenheden werden uiteindelijk in februari 1945 aan het front nabij Neuhammer als zijnde SS- Kampfgruppe Rehfeldt ingezet.

Geraadpleegde bronnen:

- Rolf-Dieter Müller: *An der Seite der Wehrmacht – Hitlers ausländische Helfer beim Kreuzzug gegen den Bolschewismus 1941-1945*.
- Rolf Michaelis: *Esten in der Waffen-SS*.
- Rolf Michaelis: *Die Waffen-SS - Fotografien und Dokumente*.
- Franz Seidler: *Avantgarde für Europa - Ausländische Freiwillige in der Wehrmacht und Waffen-SS*.
- Norbert Kannapin: *Die Deutsche Feldpostübersicht Bände I - III*.
- Norbert Kannapin: *Die Deutsche Feldpost 1939-1945*.
- Werner Haupt: *Die Heeresgruppe Nord 1941-1945*.
- Hausser, Paul: *Soldaten wie andere auch – Der Weg der Waffen-SS*.
- Mehner, Kurt: *Die Waffen-SS und Polizei 1939-1945*.
- Diverse documenten, veldpostbrieven etc. eigen archief.

De afbeeldingen nummers 1, 3 & 4 zijn via het internet (www.wikipedia.com) verkregen.

Foto uit de HBG-bibliotheek

HET DUITSE CONSULAAT LET OP DE KLEINTJES

Sijtze Reurich

De Duitse havenstad Memel kwam na de Eerste Wereldoorlog als mandaatgebied onder beheer van Frankrijk. Op 15 januari 1923 namen de Litouwers de stad bij verrassing in en dwongen de Fransen te vertrekken. Tot in 1939 was de stad Litouws. Afbeelding 1 geeft een kaartje van het gebied.

Dat nam niet weg dat de bevolking zich Duits bleef voelen en dat de meeste handel van Memel met Duitsland plaatsvond. Het is dus niet vreemd dat Duitsland een consulaat in Memel had.

Hoe onderhield dat consulaat de contacten met het moederland? Dat blijkt uit de brief van afbeelding 2, die op 6 november 1937 is verstuurd naar Berlijn.

Voor de duidelijkheid is in afbeelding 3 nog eens het stempel van het 'Deutsches Generalkonsulat in Memel' weergegeven.

Afb. 3

Het consulaat had in Litouwen geen portvrijdom, maar in Duitsland wel. Dus had het consulaat een koerier in dienst, die de brieven naar Tilsit in Oost-Pruisen bracht, de dichtstbijzijnde grotere Duitse plaats. Daar werden de brieven portvrij met de post meegegeven, zoals blijkt uit het stempel 'Frei durch Ablösung Reich'.

Er is een hoop aan te merken op het Duitsland tussen de twee wereldoorlogen, maar het land lette op de kleintjes.

◀

Afb. 1

Afb. 2

HET STEMPEL DER BEZETTING 2 : RIGA 1941 - 1944

A.J. van Oosten
en
Sijtze Reurich

In het eerste nummer van HBG in 2006 stond een artikel over afstempelingen van Riga uit de periode van de Duitse bezetting van juni 1941 tot oktober 1944ⁱ. Inmiddels hebben wij ons best gedaan nog meer materiaal uit deze tijd bij elkaar te brengen, en eenvoudiger wordt het er niet op.

Met name de verhouding tussen de drie afzonderlijke posterijen, die alle drie werkten vanuit het hoofdpstkantoor in Riga, is er bij nader onderzoek niet overzichtelijker op geworden. In dit artikel willen we proberen weer wat meer orde in de zaak te brengen, op een aantal punten verwijzend naar illustraties uit het eerste artikel.

1. Feldpost

Om te beginnen de *Feldpost*. Zoals in het eerste artikel gememoreerd, werkte die vanuit Riga vooral met machinestempel A, waarin voor dat gebruik de plaatsnaam Riga soms minder, soms meer onleesbaar was gemaakt. Illustraties vindt u op de pagina's 18 en 19 van voornoemd artikel. Een ander voorbeeld van het bedoelde stempel toont **afbeelding 1**. Het gaat hier om een van de zogenaamde Chruszczbrieven (zie blz. 158 in het handboek van Von Hofmannⁱⁱ). De postzegelhandelaar Felix Chruszcz uit Hamburg kreeg in 1942 een lumineus idee. Hij wist dat veldpostzendingen gratis waren, maar dat verzending per luchtpost wél het luchtposttarief van 5 Pfennig vereiste. Een mooi en goed verkoopbaar artikel. Dus maakte hij flink wat van die brieven, gaf ze mee aan bevriende soldaten, en die leverden ze in Riga in bij de *Feldpost*. Dat ging goed, totdat het begon op te vallen, en het blijkt dat latere brieven (zoals deze) als 'misbruik van de veldpost' werden gezien, en beport. De norm daarvoor was anderhalf maal het verschuldigde tarief van 12 Pf., en we zien dan ook met potlood '18' op de enveloppe bijgeschreven. Dat er met het veldpostkarakter van deze brieven iets niet in de haak was, blijkt trouwens ook al uit het gebruikte dienststempel: daarin ontbreekt systematisch

Afb. 1

Afb. 2

het nummer van het betreffende dienstonderdeel.

Dat laatste is dus ook het geval met de tweede Chruszcz-brief die u in dit artikel te zien krijgt (afb. 2). Deze is aan de betaling van strafport ontkomen, en is afgestempeld met een gekapt Sovjetstempel, waarin behalve de datum (4.6.42) en de kenletter (ч) niets gespaard is. Wij hebben geen aanwijzingen dat dit stempel verder voor veldpost werd ingezet. Afbeelding 14 bij het vorige artikel toont het in een zeer civiele context.

Nog een iets andere variant van het bovenbedoelde A-stempel toont afbeelding 3 – met een verschil. De afstempeling is van 28 juni 1944. Geen volmaakte afdruk, maar toch zeer waarschijnlijk afkomstig van hetzelfde stempel als die in afbeelding 20 uit 2006 (afb. 4). Let u bij voorbeeld op de breuk in het derde golfje van onderen. Het enige mysterieuze is dat het dienststempel op de enveloppe afkomstig is van het *Luftgaupostamt Königsberg*. Wij nemen aan dat ook veldpost uit Riga in sommige gevallen via Königsberg verder werd verzonden, en dat dat ook de reden is dat de afzender een adres in die stad vermeldt (afb. 5), waarbij we er maar vanuit gaan dat Lg.T.A. eigenlijk Lg.P.A. had moeten zijn.

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Hetzelfde *Luftgaupostamt* speelt ook een rol bij de volgende brief, maar dan als verzendadres. Het gaat hier om een aangetekende veldpostbrief die op 12.11.43 in Riga is afgestempeld en op 14.11.43 bij aankomst voorzien werd van een veldpoststempel met code (?) 735 (afb. 6). Het ongewone aan het vertrekstempel op deze *Feldpost*-brief is dat het een *Dienstpost*-stempel is. Daarvan hebben wij nog geen tweede voorbeeld gezien. Verder is eigenaardig dat dit stempel de kenletter b draagt, - waarvan Harry von Hofmann in zijn standaardwerk als bekende gebruiksdata aangeeft 21.08.41 – 08.08.42. Natuurlijk kan Von Hofmann niet alles gezien hebben, maar meer dan een jaar na zijn laatste datum is wel wat veel.

2. Deutsche Dienstpost Ostland

Afb. 7

Van de *Feldpost* naar de *Deutsche Dienstpost Ostland*. De stempels daarvan bestaan met de kenletters a t/m r, waarbij Von Hofmann aantekent dat hij q nog nooit gezien heeft. Wie, bijvoorbeeld op Ebayⁱⁱⁱ, wat zicht houdt op het voorkomen van de verschillende kenletters, zal merken dat vooral a en o veel te vinden zijn op gewone post, terwijl k en m eigenlijk alleen gebruikt zijn bij typische filatelistische frankeringen. En er werd wat filatelistisch gefrankeerd vanuit Riga. Daartoe was zelfs een speciaal filatelistisch loket in het leven geroepen, "*Stelle C*". De brief in afbeelding 7 is kennelijk een verzamelaarstuk, verzonden naar Keulen op 01.4.44: vijf postzegels en alle vijf zorgvuldig afgestempeld met het j-stempel, en op de achterkant gesignd door dat filatelieloket (afb. 8).

Toch komt datzelfde j-stempel ook voor op een typische lokale *Bedarfsbrief*, zoals de Duitsers zeggen, van de *Deutsche Reichsbahn* in Riga, en verzonden op 26 mei 1944 (afb. 9). Zou deze brief in Riga werkelijk door de *Dienstpost* bezorgd zijn?

Afb. 8

Een andere vorm van filatelie bedrijven vinden we in **afbeelding 10**: een lokale brief voorzien van de verjaardagszegel voor Hitler uit 1941, tweemaal fraai afgestempeld met het c-stempel. Nu waren andere dan de gewone Hitlerzegels met Ostland-opdruk in die gebieden niet toegestaan, dus er zit aan deze brief iets clandestiens. Verder is hij aan de achterkant voorzien van een gekapt vooroorlogs stempel^{iv} (**afb. 11**) van het soort dat bij de *Landespost* in gebruik was. Is de brief eerst door de Dienstpost behandeld, en van een extra feestelijk tweede stempel voorzien, en vervolgens in hetzelfde gebouw plechtig overgedragen aan de *Landespost* voor verdere afhandeling? Wie zal het zeggen?

Afb. 9

Afb. 11

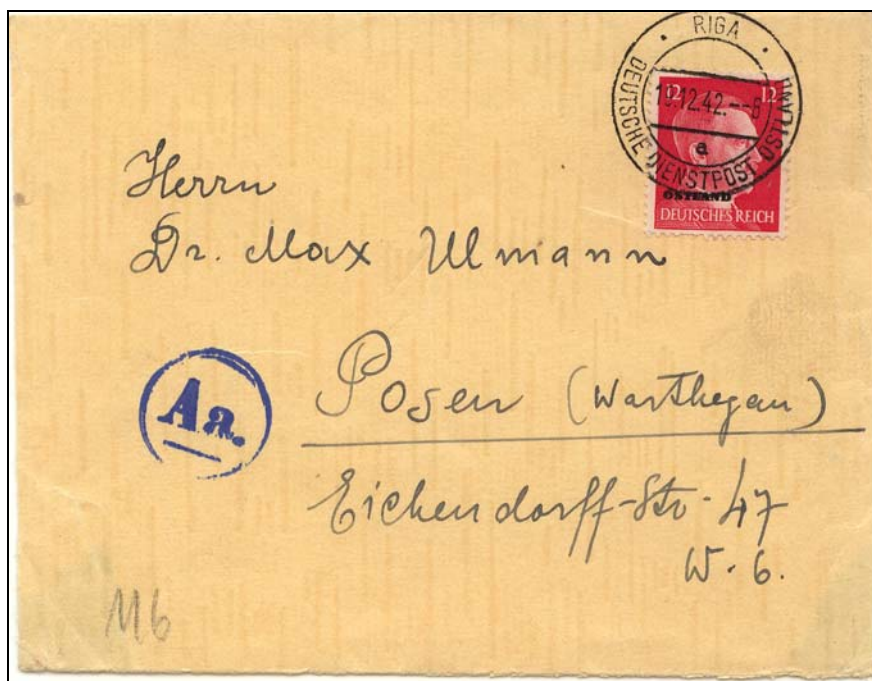
Afb. 10

Niet dat de Dienstpoststempels altijd alleen maar voor Dienstpost werden gebruikt. Het briefje in **afbeelding 12** werd zo te zien nogal civiel van Riga naar Posen verzonden, maar kreeg wel een Dienstpoststempel mee. Het stempel Aa is van de *Auslandsbriefprüfstelle Königsberg*, en geeft aan dat de brief ongeopend en ongelezen was doorgelaten.

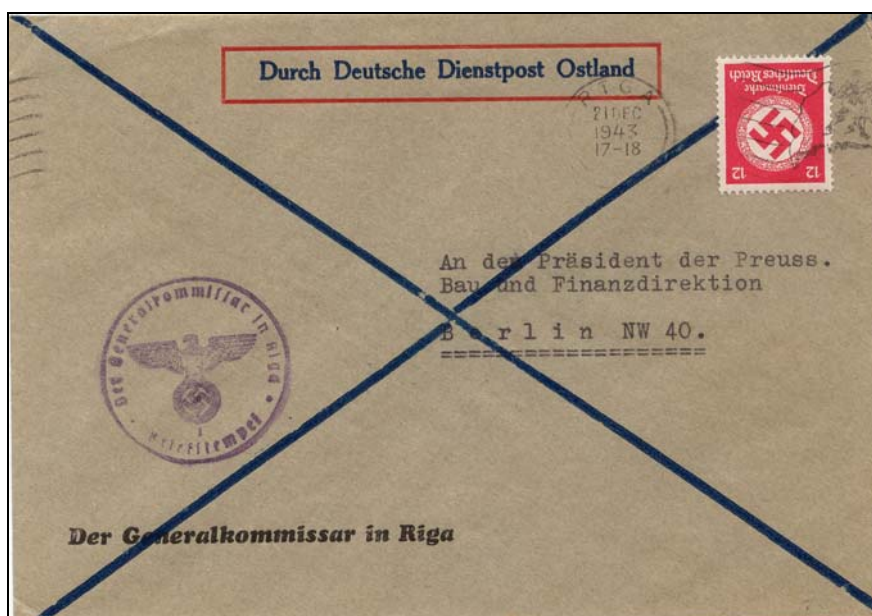
Het omgekeerde kwam ook voor. Afbeelding 8 bij het artikel uit 2006 gaf al een illustratie van een bij de Dienstpost aangeboden aangetekende brief, die is afgestempeld met een ongekapte vooroorlogs Lets stempel. En nog meer *Dienst* dan de brief in **afbeelding 13** is nauwelijks te vinden: het rood omrande stempel *Durch Deutsche Dienstpost Ostland*, het voorgescreven maar lang niet altijd uitgevoerde blauwe diagonaalkruis, een echte, zij het ook omgekeerd opgeplakte, dienstpostzegel (ook niet erg gangbaar in het Ostland), en het briefstempel van de *Generalkommissar in Riga* – en ondanks dat alles een gekapt vooroorlogs machinstempel B, dat in deze periode naar onze waarneming uitsluitend voor civiele post gebruikt werd.

3. Landespost

Natuurlijk deed tijdens de bezetting ook de “gewone”, civiele Letse postorganisatie haar plicht. Die maakte in eerste instantie gebruik van nog geheel intacte vooroorlogse stempels, die later ontdaan werden van de landsnaam LATVIJA. Datzelfde kappen vond ook plaats bij Sovjetstempels uit de periode van de eerste bezetting. Zie hiervoor een aantal illustraties bij het eerste artikel. Bij andere postkantoren dan het hoofdpstkantoor maakte men zich minder druk om het kappen van onwelgevallige landsnamen. Riga 5 had nog in maart 1944 een volledig vooroorlogs stempel in actieve dienst (**afb. 14**).

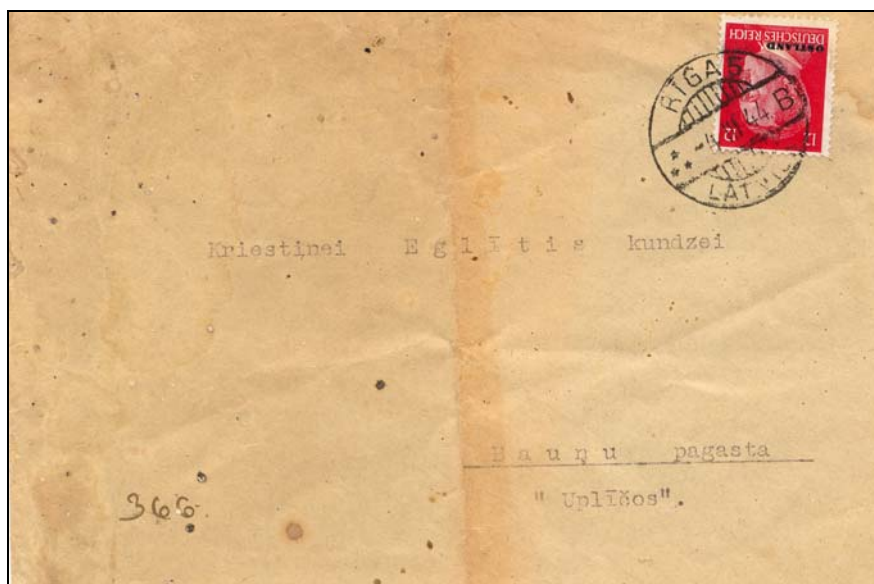

Afb. 12

Afb. 13

Vanaf 1942 al kwam een nieuw type stempel in omloop, het tweetalige stempel. De kenletters van deze stem-pels begonnen met s (aansluitend op de pas veel latere r van de dienst-post?), en liepen, voorzover Von Hofmann bekend, via t, y en z door tot en met aa. Tussenliggende letters zijn ook door ons nooit aangetroffen. Over deze stem-pels merkt Von Hofmann op dat er “*erstaunlicherweise*” vrijwel geen aandacht aan is besteed in de fi-latelistische literatuur, en dat wat hij ervan gevonden heeft berust op *Zufallsfunden*, in zijn opinie gaat het hier om een verschijnsel dat dringende behoefte heeft aan nader onderzoek. Ze bestonden overigens voor heel veel plaatsen in Letland, maar desondanks zijn ze verbazend schaars^v.

Afb. 14

Onze indruk is dat van Riga in de praktijk vrijwel uitsluitend de t- en y-stempels voorkomen, waarbij vooral het laatste nogal eens in een filatelisti-sche context voorkomt. Van het t-stempel tonen we u een overduidelij-ke *Bedarfsbrief*, op 13.11.42 aangete-kend verzonden naar Tartu in Estland. Het aantekenstrookje zit op de adres-zijde, en de postzegels en de stempels op de achterkant (afb. 15). Het zijn ook nogal wat zegels: een echte meng-franking van 10 bruine Hindenburgzegels à 3 Pf., en één Ostlandzegel van 24. Samen dus 54 Pf., wat juist correct was voor een aangetekende brief in de tweede ge-wichtsklasse. Zowel het aankomst-stempel (een vooroorlogs Ests stem-pel^{vi}) van 16 november als de vier tweetalige t-stempels zijn slordig geplaatst.

Afb. 15

Een voorbeeld van het naar onze ervaring zeer schaarse s-stempel vindt u in **afbeelding 16**. Von Hofmann noemt als enige datum voor dit stempel 24.12.42, en helaas laat ons stempel het op een cruciaal punt afweten, namelijk het tweede cijfer van het jaartal (**afb. 17**).

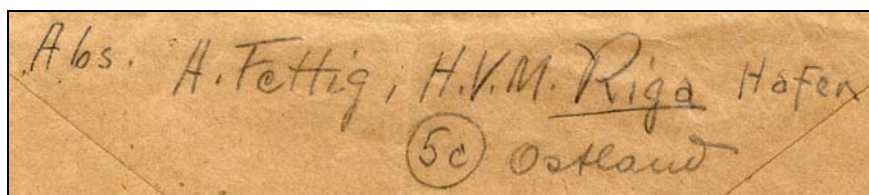
Afb. 17

Het staat op een met 17 Pf. correct gefrankeerde luchtpostbrief die op 13.8.44 verzonden is van Riga naar Berlijn N 113. De enige verdere concrete aanwijzing omtrent het jaartal is te vinden in de – met potlood en in een ander handschrift dan het adres aangebrachte – afzender van de brief (**afb. 18**). Opvallend in de afzender is de vermelding van de postcode van het Ostland, 5c. Bijgeschreven postcodes duiken pas op in 1944, dus dat zou voor het ontbrekende cijfer een 4 opleveren. Maar is de vermelding van de afzender authentiek? Op het postkantoor bijgeschreven omdat die verplicht was? We zullen het waarschijnlijk nooit weten.

Even zeldzaam als de s is de z, ook slechts voor één datum (20.7.44) genoemd door Von Hofmann. Ons exemplaar is van 25.6.44 (**afb. 19**), en het staat op een bijzonder indrukwekkende grootformaat dienstpostbrief, en nog wel een van de *Generalpostkommissar Ostland* (**afb. 20**), aangetekend verzonden naar de RPD (*Reichspostdirektion*) Graz in het postcodegebied 12a, waar hij aankwam op 29.6. Zou het z-stempel, net als het exclusieve aantekenstrookje en het briefstempel, uitsluitend bij de *Postkommissar* in gebruik zijn geweest?

Afb. 16

Afb. 18

Afb. 19

Afb. 20

Tot slot, nog steeds in de sfeer van de tweetalige stempels, een fijn stukje filatelistische dienstverlening van de al eerder genoemde *Stelle "C"*. Von Hofmann maakt overigens ook al melding van het volgende verschijnsel.

Afbeelding 21 toont een ernstig overgefrankeerde brief die op Hitlers verjaardag, 20.4.44, aangetekend is verzonden uit Riga (zie aantekenstrookje en het stempel van *Stelle "C"*), maar desondanks zes keer onmiskenbaar is afgestempeld in Reval (Tallinn). Kon dat?

Ja, dat kon blijkbaar. Net als die raadselachtige verschijnselen rondom het *Tag der Briefmarke* stempel van januari 1942, waar wij ook al eens wat van hebben laten zien. De afzender van deze brief plaatst zichzelf in een Reservelazarett in Leichlingen, net als de geadresseerde gevestigd in postcodegebied 22. Brief beplakt met Ostlandzegels van het filatelieloket, naar Riga verzonden met het vriendelijk verzoek die bestempeld en wel aangetekend te versturen?

Afb. 21

Tenslotte

U merkt dat onze poging om wat meer orde in de zaak te brengen niet erg succesvol is verlopen. Dit is trouwens in overeenstemming met de bevindingen van Dr Hermann Schultz in zijn stempelpcatalogus van de Dienstpost in het Ostland^{vii}. Schultz schrijft: "Stempelpkundlich gesehen ist eine klare Scheidung zwischen Dienstpost und Zivilpost nicht möglich, da beide Arten von Stempeln wechselweise auf Dienstbriefen und Zivilbriefen

vorkamen, je nach dem, welcher Stempel gerade zur Verfügung stand." Over Riga merkt hij op dat daar zoveel verschillende stempels in gebruik waren ("eine Überfülle") dat daar nauwelijks een volledig beeld van te geven valt. Dit is natuurlijk niet de conclusie die wij graag hadden gezien, maar het bevestigt wel onze bevindingen tot dusver.

Misschien is het nog wel het beste dat u dit artikel beschouwt als een aansporing om ook zelf eens te gaan rondkij-

ken naar brieven en afstempelingen uit deze periode. Wij geven direct toe dat dit op het eerste gezicht niet bijzonder aantrekkelijk is – vrijwel alle gebruikte zegels tonen het portret van Hitler – maar u merkt wel: er is écht nog wat te onderzoeken in het Ostland, en dan hebben wij alleen nog maar over Riga geschreven.

ⁱ A.J. van Oosten, "Het stempel der bezetting: Riga 1941 -1944", HBG 2006/1, blz. 12-21

ⁱⁱ Lettland vor dem und als Teil vom Generalkommissariat Ostland, Hamburg, 2001.

ⁱⁱⁱ Het zal nog nooit gedaan zijn, maar het lijkt ons alleszins uitvoerbaar om via het aanbod op Ebay en andere veilingen een kwantitatief inzicht te krijgen in – bij voorbeeld – het gebruik van deze Dienstpoststempels, of in de relatieve schaarste van andere filatelistische verschijnselen.

^{iv} Interessant detail: dit gekapte stempel met kenletter h wordt door Von Hofmann niet vermeld.

^v Zie hiervoor blz. 175 e.v. van het in noot 2 genoemde werk.

^{vi} Het is merkwaardig te constateren dat, heel anders dan in Letland, de vooroorlogse Estse stempels, met landsnaam en al, de hele bezettingstijd door gewoon in gebruik bleven.

^{vii} Dr. Hermann Schultz, Deutsche Dienstpost 1939-1945, Handbuch und Stempelpcatalog, Poststempelgilde "Rhein-Donau", z.j.

WAAROM VERANDERDE MEN HET WAPEN VAN LITOUWEN? DE VYTIS EN ANDERE LITOUWSE SYMBOLEN

Olav Petri

In het eerste geval hebben we te maken met een ridder die met geheven zwaard in volle vaart naar links stormt. In het andere geval met een ridder die het paard in een meer stilstaande positie houdt.

De staart van het paard is in het eerste geval naar beneden gericht, in het tweede naar boven (**afb. 1 en 2**). Zo'n wijziging in een staatswapen kan op meer berusten dan artistieke vrijheid of esthetische gedachten. Als het de wijziging van het staatswapen betreft, dan moet er door deskundigen over nagedacht zijn en door politici over besloten. Op mijn speurtocht naar de reden van dit verschil kwam ik telkens ook twee andere symbolen van Litouwen tegen, de Gediminaszuilen en het Kruis van Lotharingen, beide vertegenwoordigd in de filatelie, de Gediminaszuilen zelfs in het watermerk van postzegels. In dit artikel wil ik alle drie symbolen van wat historische achtergrond voorzien.

Het symbool van de vytis

De officiële naam voor de heraldieke ridder is "vytis", een woord dat sommige etymologen in verband brengen met een woord dat "wegjagen, voortsnellen" betekent, maar andere met het woord "erfelijk landheer". Het woord komt in diverse Slavische talen voor in de betekenis van "ridder". Vanouds siert de vytis het staatszegel van de grootvorsten van Litouwen. Aanvankelijk wordt de ridder afgebeeld rijdend naar links of naar rechts, soms met een lans, maar uiteindelijk wordt links de standaard richting en een zwaard het strijdwapen. De interpretatie was in de begintijd dat de vytis de vorst voorstelde, later kreeg het een algemener duiding, namelijk van een ridder in een veldslag. Tijdens de slag bij Grünwald/Tannenberg (1410)

Zoals wel vaker het geval is, komt het tot het schrijven van een artikel doordat je iets opvalt. In dit geval betrof het een verschil tussen de ridder op de Litouwse zegels van 1991 en van 1992.

Afb. 1 (226 %)

tegen de Duitse Orde streden de Litouwse ridders onder banieren met de vytis erop.

Afb. 3 (200 %)

De vytis is na de personele unie van Polen en Litouwen (1569) opgenomen in het Pools-Litouwse wapen, hetgeen we bijvoorbeeld terugzien op de zegels van Centraal Litouwen (**afb. 3**). In 1795 is met het verdwijnen van Polen/Litouwen als onafhankelijke staat de vytis als nationaal embleem

Afb. 2 (177 %)

eveneens verdwenen.

Wanneer in 1843 in de nasleep van een opstand tegen de Russische overheersing de naam Litouwen van de kaart verdwijnt door de opdeling van het gouvernement Litouwen, wordt vervolgens een gouvernement Wilna opgericht dat als wapen verrassend genoeg wel een vytis krijgt, de aanstormende ridder, met zadeldkleed en op het schild het kruis met twee dwarsbalken.

De vytis die de jonge republiek Litouwen na de eerste Wereldoorlog afbeeldt op haar zegels (**afb. 4**) toont een voortsnellende ridder met op het zadel een kleed dat in drie delen diep uitwappert, een weliswaar stilistisch krachtig beeld dat snelheid suggereert, maar een levensgevaarlijke versiering tijdens een veldslag. Deze vytis met in drie delen wapperend zadeldkleed dateert uit XVI-e eeuw. In de jaren '30 verschijnen zegels met alle Litouwse symbolen samen: een heel oude vytis van het type "naar rechts", het kruis en de Gediminaszuilen (**afb. 5**).

Afb. 4 (170 %)

Afb. 5 (217 %)

Afb. 6 (191 %)

De moderne vytis

Toen de in 1990 nieuw uitgeroepen republiek Litouwen in 1991, nog tijdens de sovjet periode, zegels met het vytis embleem in omloop bracht, ging mijn bloed sneller kloppen. Dit embleem was een duidelijke verwijzing naar het verleden, naar de eerste republiek, een teken van continuïteit, de voortsnellende ridder met geheven zwaard! Toen in 1992 de ridder op een andere zegel anders werd afgebeeld, trok dit mijn aandacht en zoals gezegd leidde mijn nieuwsgierigheid tot dit artikel.

Een lange speurtocht op het internet naar het waarom van deze recente verandering leerde me, dat het vaststellen van het staatswapen met vytis een lang traject is geweest. De site van het parlement leverde in combinatie met andere sites de sleutel tot het raadsel. De met hoge snelheid voortstormende ridder had voor de mensen in de XIX-e eeuw een bepaalde gevoelswaarde gekregen, deze ridder achtervolgde indringers en joeg ze het land uit. Deze afbeelding was ook de meest voorkomende tijdens de eerste republiek. In die periode is wel gewerkt aan het ontwerp van een definitieve vytis, maar deze definitieve vorm is vóór de bezettingen van de Tweede Wereldoorlog niet meer officieel vastgesteld. In 1992 koos men, uitgaande van dit ontwerp van de jaren '30 voor een meer defensief ingestelde afbeelding: de ridder verdedigt het vaderland. Het aardige is, dat ook de oorspronkelijke

middeleeuwse vytis de verdedigende variant was, niet de aanvallende. Een deskundige op het gebied van paarden vroeg ik of er enige betekenis te hechten valt aan de positie van de staart van het paard. Dat bleek inderdaad het geval, met name in combinatie met de stand van de oren. Een blij paard toont vanaf de wortel een waaierende staart.

Aan de kleuren van het wapen ga ik voorbij, er valt teveel over te vertellen. Wel memoreer ik graag dat er in de jaren '90 discussie is geweest over de handhaving van de kleur rood als ondergrond van het vytiswapen, omdat rood zou herinneren aan de communistische periode. Vanouds echter was de kleur rood al als ondergrond aanwezig en kon dus probleemloos gehandhaafd blijven.

Het symbool van het kruis

Op het schild van de vytis is een soort kruis te zien. De Michel noemt het kruis een schutterskruis, de Amerikaanse Postage stamps of Lithuania meldt een "Vytis (warrior's) cross", Yvert heeft het over een "Croix de Lorraine", een Lotharings kruis. Weer anderen noemen het Litouwse kruis een patriarchenkruis. Aanleiding genoeg om eens wat naspeuringen te doen (afb. 6 en 7 kruis).

Bij een Lotharings kruis woord stel ik me echter het kruis voor dat De Gaulle introduceerde als symbool tegenover het hakenkruis, een kruis met twee ongelijke dwarsbalken. Prof. Timmer

geeft in zijn boek "Christelijke symboliek" aan dat het Lotharingse kruis twee verschijningsvormen heeft, één vorm kan een dubbelkruis genoemd worden, als het ware twee Griekse kruisen op elkaar met dwarsbalken van gelijke lengte. De andere vorm is gelijk aan die van het patriarchenkruis dat voornamelijk aartsbisschoppen en patriarchen voeren in hun wapen, met twee ongelijke dwarsbalken.

Afb. 7 (000 %)

Het Lotharingse kruis op het schild van de vytis heeft zes uiteinden van gelijke grootte. Volgens een van mijn internetbronnen zou de vytis in het wapen van het XIX-e eeuwse gouvernement Wilna een orthodox kruis met klein dwars balkje op het schild hebben gehad. De gevonden illustraties bevestigen dat niet.

Resteert de vraag hoe een Lotharings kruis, een Frans symbool, terecht komt op een Litouws schild. Grootvorst Jogaila gebruikte dit teken op zijn schild (1386), zijn voorgangers hadden een ander embleem. De keuze voor een kruis heeft te maken met de overgang van Litouwen naar het christendom. De tegenstanders, de Teutoonse ridders, gebruikten al een kruis als heraldiek wapen, dus de keuze voor een variant zoals in gebruik in Hongarije en Frankrijk is begrijpelijk: wel een kruis, maar anders dan dat van de vijand. Even terzijde, de naam Lotharingen is aan dit kruis verbonden sinds de overwinning van het Franse Huis van Anjou op Karel de Stoute bij Nancy, de hoofdstad van Lotharingen, in 1477. Deze overwinning betekende het einde van aspiraties om van het hertogdom Bourgondië een concurrerend koninkrijk te maken. Vóór 1477 was het kruis bekend als het Kruis van Anjou, het geslacht dat uit het Heilige Land het kruis van Christus had meegebracht en dat dit teken in zijn wapen voerde.

De moderne postzegel met het dubbele kruis laat zien hoe dit oude Litouwse symbool door de Sajudisbeweging van Landsbergis in 1989 meteen weer in gebruik is genomen.

Het symbool van de Gediminaszuilen

Dit symbool is het lastigste te duiden. Het schijnt afkomstig te zijn van de vorstelijke familie en was oorspronkelijk mogelijk een brandmerk voor paarden (**afb. 8**). Qua vorm leek het mij altijd de doorsnede te tonen van een toren met verdedigingsmuren, maar dat is speculatie waar geen bevestiging voor is gevonden. Het topstreepje is doorgaans even hoog als de beide buitenstrepen. Het teken is als symbool op munten gebruikt vanaf Kestutis en Vytautas, van de Gediminiden dynastie, en kreeg de naam "Gediminas zuilen" van de Pools-Litouwse schrijver en historicus Teodor Narbutt. Om verwarring te voorkomen, dit is niet de grafisch kunstenaar met dezelfde achternaam, ontwerper van o.a. de eerste Oekraïense postzegels. Waarom het woord "zuil" of "kolom" gekozen is, kan wellicht gevonden worden in het werk van Narbutt. Om daar aan te beginnen,

Afb. 8 (109 %)

moet ik, zo vrees ik, eerst voldoende kennis van het Pools verwerven. De eerste republiek beeldde de Gediminaszuilen onder andere af op munten. Het symbool heeft ook een rol gespeeld als gemakkelijk aan te brengen teken van protest onder de sovjet overheersing. Over de afkomst van de persoon Gediminas zelf bestaat veel onduidelijkheid. Hij zou aanvankelijk een succesvolle hereboer geweest kunnen zijn en dan is het gebruik van een brandmerk voor vee een redelijke verklaring voor de oorsprong van het symbool.

Nog een vytis: Belarus, Witrusland. Een merkwaardig element in de vytis geschiedenis vormt het wapen van Witrusland, Belarus, dat historisch nauw verbonden was geweest met Groot Litouwen en dat tot mijn verrassing vrijwel hetzelfde wapen bleek te hebben als Litouwen. Het kruis op het schild heeft een iets andere vorm. In 1992 toont Mi. 5 als nationaal symbool de "verdedigende" vytis met de zadeldaken uit de grootvorstentijd (**afb. 9**).

Het wapen komt al spoedig op een langlopende serie te staan totdat in 1995 een nieuw, meer de eigenheid van het land benadrukkend wapen gekozen wordt, dat overigens duidelijk teruggrijpt naar de vormgeving en opbouw van wapens tijdens de Sovjettijd (**afb. 10**).

Zoekend naar een staatswapen voor de nieuwe republiek Wit-Rusland kwamen deskundigen in 1992 de vytis tegen als symbool van een eerdere Wit-russische republiek, namelijk de

Afb. 9

Afb. 10

Witrusische Volksrepubliek, van 1918-1919, ook bekend als de Witrusische Nationale Republiek, tevens bekend als Witroetheense Volksrepubliek. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, was dit geen bosjewistische republiek. (De postzegels van het leger van Bulak Balachovitsj, een boerenechtpaar in traditionele kleding, ontworpen door Letse professor Rihards Zariņš, waren gedrukt in opdracht van de regering van deze republiek.)

Bewegingen die naar zelfstandigheid streefden gebruikten het vytis symbool tijdens het Sovjetbewind op pamfletten. De vytis kwam voor deze regio vanouds al voor als embleem, bijvoorbeeld op het wapen van het gouvernement Vitebsk, maar dan met 5 stralen in plaats van het Lotharingse kruis erop. Witrusland had dan ook eeuwen deel uitgemaakt van het rijk van de Litouwse grootvorsten.

Hoe dieper je via internet in de materie duikt, hoe meer er boven water komt, allemaal interessant, maar iets te ver van de filatelie gelegen.

◀

EEN ZOEKPLAATJE

Sijtze Reurich

Dit is een briefkaart uit het Postgebiet des Oberbefehlshabers Ost met twee stempels. Het ene is een veldpost-stempel 'Deutsche Feldpost * * *', het andere een stempel van het legeronderdeel 'Mobile Etappen-Kommandantur 29. – Briefstempel'.

Over de achtergrond van deze briefkaart kan ik wel wat vertellen. Toen de Duitsers in de Eerste Wereldoorlog aan de winnende hand waren, evacueerden de Russen hele fabrieken compleet met personeel uit het Balticum, waar de Duitsers oprukten, naar het veiliger Centraal-Rusland. Ook mensen met de Duitse nationaliteit werden opgepakt en naar interneringskampen gebracht, die verspreid door heel Rusland lagen. Ten slotte was er ook een vluchtelingenstroom vanuit het Balticum naar Rusland.

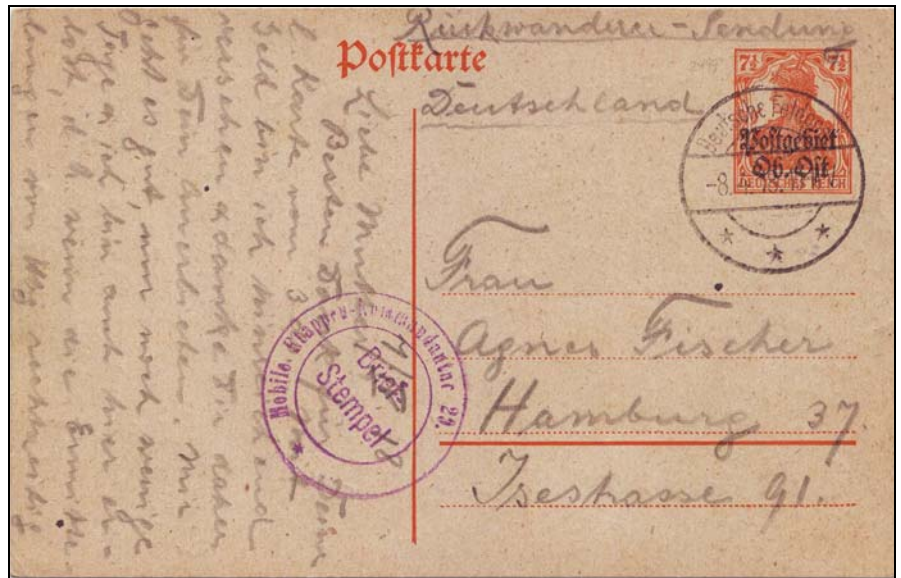
Na een paar jaar Duitse bezetting van het Balticum sloten Duitsland en Rusland op 3 maart 1918 de Vrede van Brest-Litovsk. Duitsland mocht de bezette gebieden voorlopig houden. Nu kwam een groot aantal mensen uit Rusland terug naar het Balticum. Sommigen konden meteen naar huis, anderen werden voorlopig opgevangen in interneringskampen. Daar wachtten ze op huisvesting of op contact met hun familie, en de Duitsers onder hen op transport naar Duitsland.

Als deze mensen post wilden versturen, moesten ze daarop 'Rückwanderersendung' ('zending van een terugkeerder') schrijven. Het waarom is niet geheel duidelijk. Misschien was de censuur wat soepeler met dat soort brieven.

Deze brief is een 'Rückwanderersendung', met het vereiste opschrift, van een Duitser naar zijn moeder. Hij schrijft dat hij alleen de hoognodige

Een enkele keer koop ik iets waarvan ik niet precies weet wat het is. Dan denk ik: Dat zoek ik nog wel uit.

En een doodenkele keer lukt dat niet. Zoiets laat ik u nu zien.

Afb. 1

spullen bij zich heeft; zijn meeste bezittingen zijn in Omsk achtergebleven. Maar hij verwacht spoedig weg te mogen van de plaats waar hij zit. Doorgaans gebruikten de Rückwanderer de civiele post, maar deze afzender heeft het dichtstbijzijnde veldpostkantoor ingeschakeld.

De vraag is nu: welk veldpostkantoor. En dat blijkt nog niet zo makkelijk uit te zoeken te zijn.

Om te beginnen heeft de afzender geen plaats van verzending aangegeven.

In de tweede plaats is het stempel 'Mobile Etappen-Kommandantur 29' in mijn documentatie nergens terug te vinden en op het internet ook niet. Nu zal deze instantie niet de hele oorlog door op dezelfde plaats hebben gezeten; daarvoor was ze mobiel. Maar deze instantie is zelfs volledig onvindbaar, en dat had ik niet verwacht.

Het stempel 'Deutsche Feldpost' met drie sterren is wél te vinden, en zelfs overvloedig. Een dergelijk stempel is gebruikt in Dünaburg, Hasenpoth, Mitau, Wenden en Windau en waarschijnlijk nog wel op meer plaatsen. In eerste instantie zou je zeggen: het zal dan Dünaburg wel geweest zijn, want daar was geen postkantoor voor de civiele post. Maar beschikte dat veldpostkantoor over postzegels en briefkaarten van het Postgebiet?

Kortom, is er een lezer die iets weet over het stempel 'Mobile Etappen-Kommandantur 29' of die aan de hand van subtiële kenmerken het stempel 'Deutsche Feldpost * * *' kan determineren?

◀

Ruud van Wijnen

Dit verhaal schreef ik oorspronkelijk voor de 50ste Eesti Post, het blad van de ArGe Estland in Duitsland. Eigenlijk is dat vreemd, want ik verzamel helemaal geen Estland. Maar als goede vrienden me vragen een bijdrage te leveren aan hun jubileumuitgave, dan doe ik dat graag.

Ik heb wel een mooie collectie Letland en natuurlijk bevinden zich daarin poststukken die een relatie hebben met Estland. Estse krenten, waarvan ik er hier een aantal mooie en heerlijke kan presenteren, uit Letse pap....

Tussen de beide wereldoorlogen waren Estland en Letland buuren en sinds de hernieuwde onafhankelijkheid is dat weer zo. Bovendien hebben beide landen een lange gemeenschappelijke geschiedenis: onder de tsaren, tijdens twee wereldoorlogen met oprukkende en terugtrekkende Duitse legers en gedurende een Sovjetbezetting die zo'n 50 jaar duurde.

In hun talen onderscheiden de Esten en de Letten zich echter wezenlijk: het Fins-Oegrische Ests ten noorden van de grens, het Baltische Lets ten zuiden ervan.

Op die grens delen Esten en Letten een gemeenschappelijke grensstad: Walk / Валк, Valka, Valga.

Estland en Letland waren het er over eens dat de nieuwe landsgrens tussen beide landen de taalgrens zou volgen. In de praktijk leverde dit uitgangspunt nauwelijks problemen op, maar beide landen slaagden er onderling niet in om het verloop van de grens in Valka / Valga vast te stellen. Dat werd overgelaten aan een geschillencommissie onder leiding van de Britse gezant voor de Baltische provincies, kolonel Stephen G. Tallents. Die stelde op 1 juli 1920 de definitieve grens binnen de stad vast.

In de tsarentijd liep er door Walk natuurlijk helemaal geen grens. Net als Riga, en bijvoorbeeld Wenden, Dorpat en Pernau, lag het stadje in het gouvernement Lijfland.

Afb. 1 (coll. Sijtze Reurich).

"Walk – Püripunkt". Grensovergang in Valga / Valka, gezien vanaf de Estse kant.

Afb. 2

Briefkaartformulier van het Letse Rode Kruis van WALKA (Letland), via het Estse postkantoor in VALK, naar TÜRI – ALLIKU in Estland, 18 – 21 september 1920.

Het vormde een belangrijk spoorweg-knooppunt aan de belangrijke lijn Riga – Sint Petersburg met verbindingen naar Pleskau, Pernau en Stockmannshof.

In de Baedeker reisgids “Russland” van 1912 staat het zo: “de trein rijdt uit het Letse in het Estse Lijfland...”.

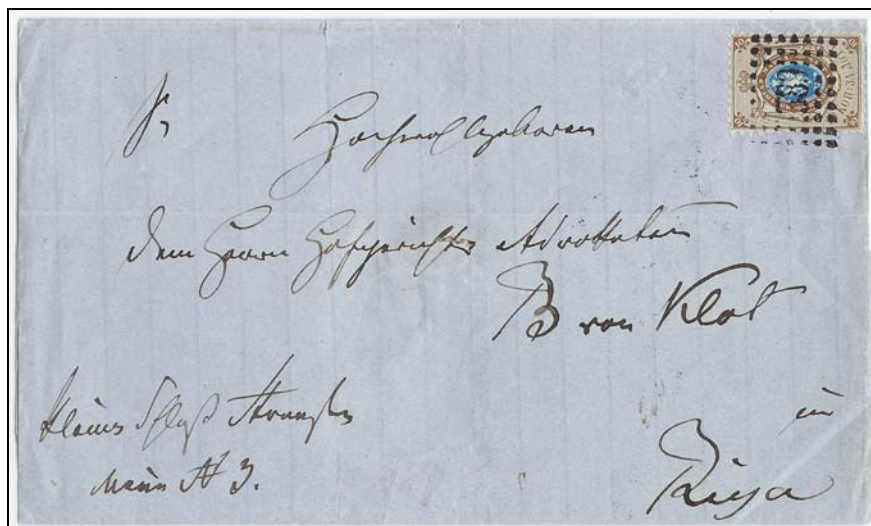
De Estse schrijver Jaan Kross beschrijft in zijn boek “Professor Martensi ärasõit” de treinreis die de Est Friedrich Fromhold Martens, emeritus hoogleraar en onderhandelaar namens de tsaar, in juni 1909 per trein maakt van zijn zomerhuis in Pernau naar St. Petersburg. Daarbij glijdt niet alleen het landschap voorbij, ook zijn leven... In Walk moest hij overstappen.

De Russische smalspoorlijntjes in het nieuwe grensgebied bleven in de periode tussen de beide wereldoorlogen in gebruik, waarbij grens en spoorlijnen elkaar meerdere malen kruisten. Tussen Mõisaküla in Estland en Valka reden bijvoorbeeld de Letse postwagens 23 en 24 (afb. 4).

Afb. 4

Een directe spoorwegverbinding tussen de beide hoofdsteden werd echter pas tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitse Dienstpost gerealiseerd (afb. 5).

Afb. 3

Brief van БАЛКЪ / WALK naar RIGA, 8 – 9 juli 1863.

De postzegel werd ontwaard met het rechthoekige puntnummerstempel 389 van het Russische districtspostkantoor in Walk.

Afb. 5

Aangetekende brief van Põhja naar TALLINN, vervoerd met de postwagon RIGA - REVAL van de Duitse Dienstpost Ostland, 3 – 4 sept. 1943.

Het geschreven aantekenmerk toont aan dat het gaat om de eerste brief van postwagon nummer 2. De enveloppe van de naar Viktor Kingissep genoemde cellulose- en papierfabriek uit de tijd van de sovjetbezetting 1940-1941, werd aangepast aan de nieuwe tijden....

Afb. 6

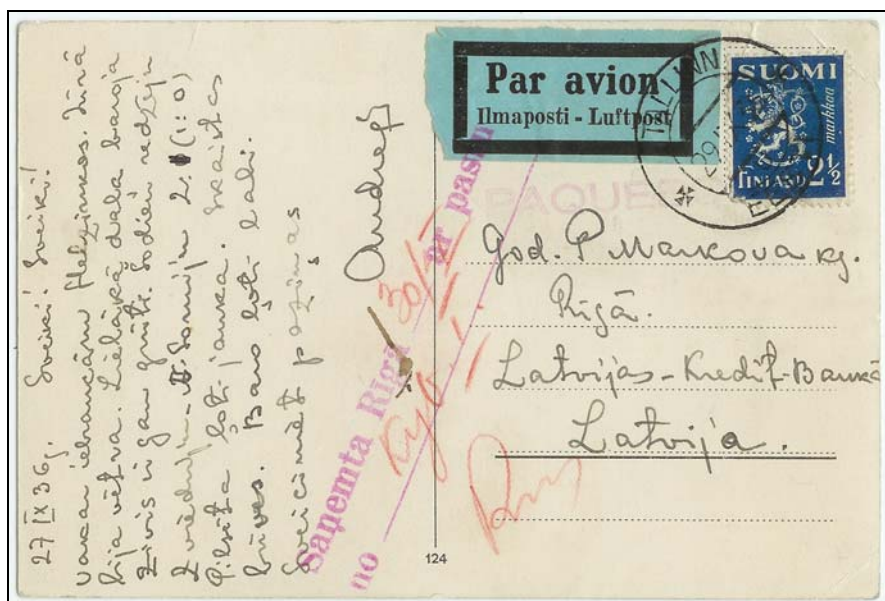
Brief, postwaardestuk met een afbeelding van de Viru poort in Tallinn, van Tallinn naar Riga.

Afgestempeld in de postwagon Tallinn – Riga: ПБ ТАЛЛИН – РИГА, 15 nov. 1984.

In de tijd van de tsaren moesten reizigers in Tapa /Tapa overstappen en later, tussen 1918 en 1940, vervoerden de Estse en Letse spoorwegen hun passagiers, goederen en post slechts tot aan de grens. Daar diende dan te worden overgestapt en overgeladen. Tijdens de Sovjetbezetting kon er wel weer direct worden gereisd tussen de beide hoofdsteden (**afb. 6**).

Al vanaf 1921 kon er gevlogen worden tussen Riga en Tallinn. Meestal, maar niet altijd, betrof het verlengde vluchten van Duitse maatschappijen vanuit Berlijn en Königsberg. Pas tegen het einde van de dertiger jaren werd ook tijdens de wintermaanden gevlogen, daarvoor alleen in de zomer. Van de mogelijkheid om luchtpost te verzenden tussen de beide hoofdsteden werd echter nauwelijks gebruik gemaakt: mogelijke tijdwinst woog voor vele afzenders waarschijnlijk niet op tegen het hogere porto. Vanuit Tallinn kon veelal in noordelijke richting doorgevlogen worden naar de Finse hoofdstad Helsinki. Luchtpost tussen Letland en Finland werd, het kan haast niet anders, over Estland gevlogen, soms in directe vluchten, soms met het overladen van de postzakken op de luchthaven van Tallinn. Dat laatste was bijvoorbeeld noodzakelijk op de vlucht tussen Riga en Leningrad.

Afb. 7

Per luchtpost te verzenden kaart van Finland naar Riga. In Helsinki werd vastgesteld, dat vervoer per schip en trein sneller zou gaan dan per vliegtuig. Daarom werd op de kaart het stempel PAQUEBOT geplaatst. Bij aankomst in Tallinn werd de postzegel onwaard met het dagtekeningstempel TALLINN, 29.IX.1936. Een dag later kwam de kaart per trein in Riga aan en daar merkte een oplettende post-beambte op dat dat eigenlijk per vliegtuig had moeten gebeuren. Om dat aan de ontvanger duidelijk te maken plaatste hij dwars over de kaart het stempel "Saņemta Rīgā ar pastu no". (In Riga ontvangen met de post uit). En toen maakte de ijverige postbode toch nog een foutje: hij schreef in het stempel dat de kaart via Kibartai in Litouwen naar Riga was vervoerd.

Terug naar de geschiedenis.

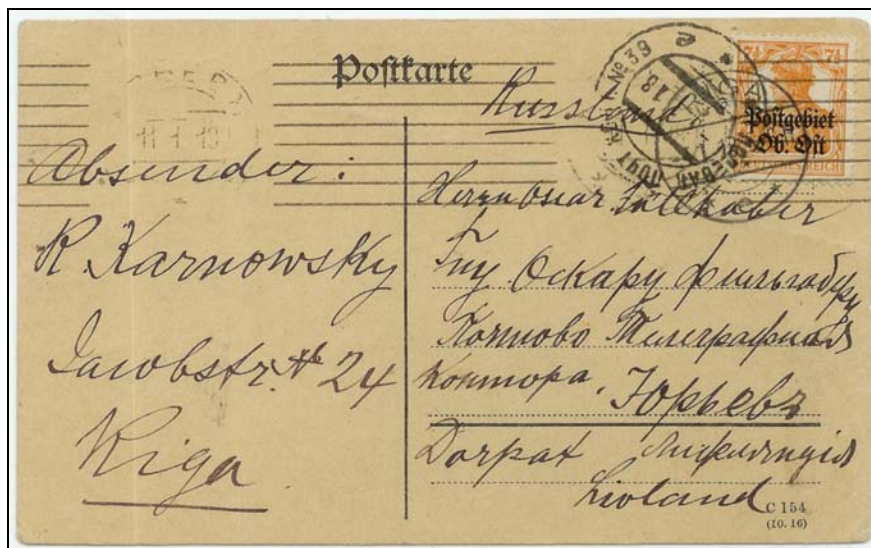
Tijdens de Eerste wereldoorlog volgde vanaf de nazomer van 1915 het front de loop van de Daugava, waarbij Riga in Russische handen bleef. Tussen het door Duitse troepen bezette gebied (het Postgebiet des Oberbefehlshabers Ost) en Rusland was geen postverkeer mogelijk.

Na de Oktoberrevolutie van 1917 in Rusland kwam het in december van dat jaar tot onderhandelingen over het sluiten van een wapenstilstand tussen de bolsjewisten en Duitsland. In het verdrag van Brest-Litovsk van 15 december werd ook de mogelijkheid van het uitwisselen van post aan de demarcatielijn vastgelegd. Daartoe werden aan enkele wegen en in dorpen posten ingericht waar vanaf 17 december post kon worden overgedragen (afb. 8).

De afzender schreef op deze kaart: "Beste Oscar, schrijf me toch of jij en de kinderen, alsook Irma, gezond zijn. Wij zijn redelijk monter, zo ook de anderen, waaronder Johanna en Irma. Helaas zijn John en Aline Clever in 1916 overleden. Hartelijke groeten van ons allen, je Rudolph". De mogelijkheid om, na een onderbreking van meer dan twee jaar, per post met elkaar in contact te komen, werd vooral benut om familieberichten uit te wisselen: wie leefden nog, wie waren er ziek en wie waren er overleden?

Als gevolg van het niet verlengen van de wapenstilstand door de Russen kwam op 18 februari 1918 een einde aan het postverkeer en hervatten de Duitse troepen hun opmars in Lijfland en Estland. Binnen een week werden stadjes als Wenden, Walk, Dorpat en Reval zonder noemenswaardige tegenstand ingenomen.

Walk werd op 22 februari door Duitse troepen bereikt en begin mei opende het Duitse postkantoor in het stadje haar deuren (afb. 9).

Afb. 8

Duitse briefkaart met opdruk "Postgebiet Ob. Ost" van RIGA naar JURJEV (Dorpat / Tartu), 4-11 januari 1918.

Na de overdracht aan de demarcatielijn werd de kaart via het Russische 39ste veldpostkantoor naar Jurjev verzonden.

Afb. 9

Brief van WALK naar Goldingen, gecensureerd in Riga. Officieel begon het Duitse postkantoor haar werkzaamheden op 1 mei 1918. Maar ook in dagen ervoor kon al post verzonden worden, waarbij de postzegels werden ontwaard met het langstempel "Walk".

Dagtekening vond vervolgens op 29 april plaats in RIGA.

Post van en naar, maar ook binnen het Postgebiet des Oberbefehlshabers Ost, werd gecensureerd. Hoewel Dorpat / Tartu al op 24 februari 1918 door Duitse troepen werd bereikt, begon de censuurdienst in de stad pas in juni met haar werkzaamheden (afb.10).

Legers komen en legers gaan.....

Aan het westelijke front verloor Duitsland de oorlog, in het oosten was een wapenstilstand van kracht. Estland (op 12 november 1918) en Letland (op 10 november) verklaarden zich onafhankelijk en ondertussen rukten bolsjewistische eenheden op in Estland en Lijfland.

Op 27 november meldde de Rigasche Zeitung dat postverkeer met het noorden van Lijfland niet meer mogelijk was en dat bijvoorbeeld Dorpat / Tartu niet meer per post bereikt kon worden. Het Duitse postkantoor daar was al op 22 november door de Esten overgenomen (afb. 11 a-b).

De Duitse troepen verlieten de stad op 18 december en trokken zich terug op Riga, op de hielen gezeten door bolsjewistische eenheden.

Hun onafhankelijkheidsverklaringen betekenden echter niet dat de Esten en Letten in rust en vrede konden beginnen aan de opbouw van hun landen. Beide staten dienden daarvoor eerst een onafhankelijkheidsoorlog te voeren, waarbij de nationale legers, bolsjewistische eenheden en Duitsbaltische troepen waren betrokken.

Ter verdediging van de eigen grens, maar ook ter ondersteuning van het Letse leger tegen de bolsjewisten, trokken Estse troepen eind mei het noorden van Letland binnen. Later speelden ze een belangrijke rol in de Slag bij Wenden / Cēsis (19-23 juni 1919), waar de naar het noorden oprukkende Baltische Landeswehr werd verslagen. Estse troepen rukten op in de richting van Riga en kwamen tot dicht bij de stadsgrens. Op 3 juli werd in Stradsenhof / Strazdumuiža bij Riga een wapenstilstand overeen gekomen. In de loop van augustus trokken de Estse troepen zich terug van Lets grondgebied (afb. 12 en 13).

Afb. 10

Briefkaart van DORPAT naar Reval / Tallinn, 6 juni 1918.

Omdat de censuurdienst in Dorpat nog niet functioneerde, werd de kaart via een flinke omweg naar Riga vervoerd, daar gecensureerd en voorzien van het (zeer afgesleten) stempel "R".

Afb. 11a

Aangetekende brief van RIGA naar DORPAT, 18 – 19 november 1918.

Verzonden op de dag van de Letse onafhankelijkheidsverklaring en in Dorpat / Tartu aangekomen drie dagen voor de overgave van het postkantoor aan de Esten. De brief kon niet worden bezorgd, bleef vervolgens precies negen maanden ergens liggen en werd tenslotte op 20 augustus 1919 teruggezonden naar Riga. De drie stempels op de achterzijde illustreren de machtswisselingen: het Duitse DORPAT, het Estse TARTU en het Letse RIGA. Een ware "Überroller"

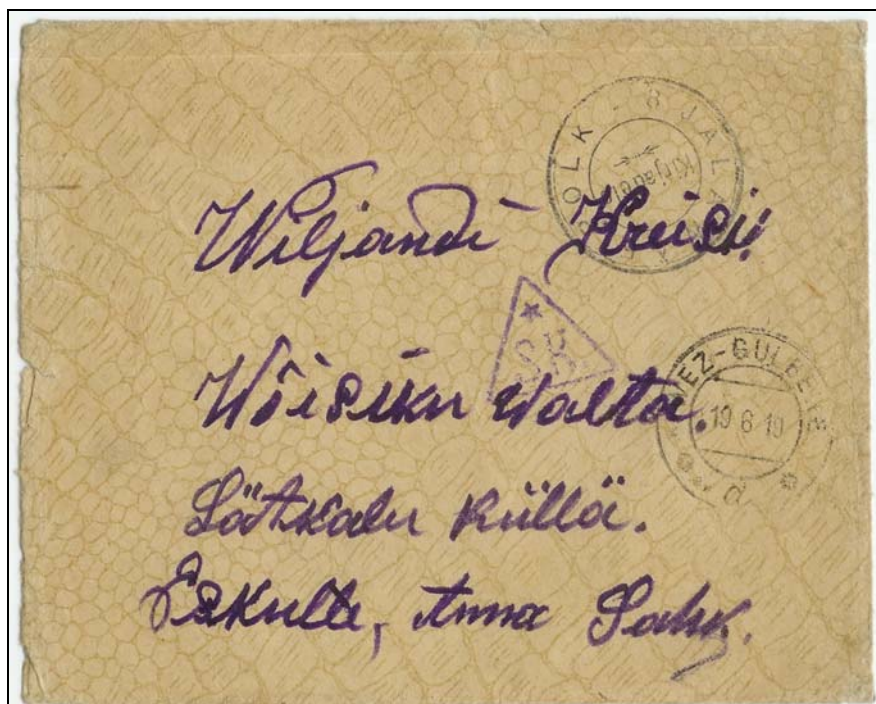

Afb. 11b

Afb. 12

Portvrije brief naar Viljandi, op 19 juni 1919 verzonden door een soldaat in het Estse 8ste infanterie regiment via het Letse postkantoor in WEZ – GULBENE.

Driehoekig censuurstempel "S.K" van de censurdienst in Viljandi.

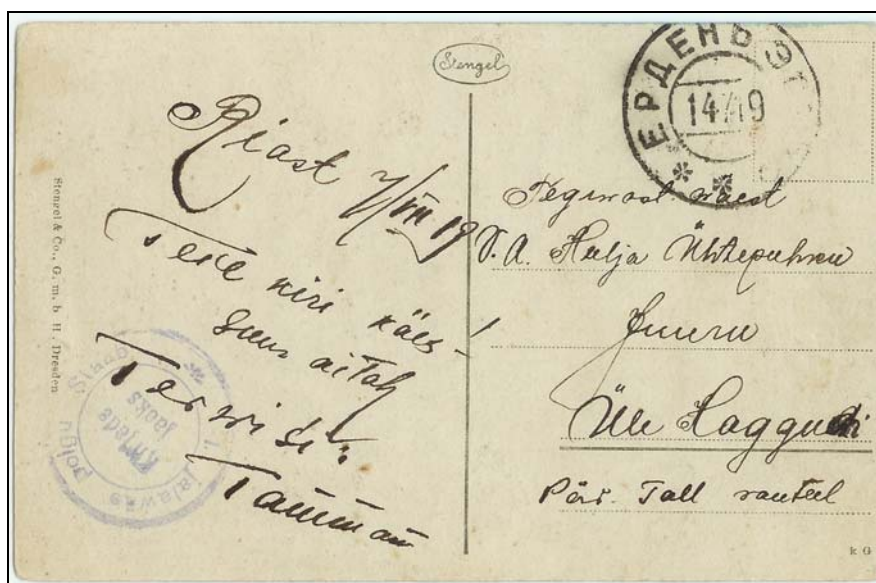

Afb. 13

Portvrije briefkaart naar Juuru in Estland, met linksonder het dienststempel van de Staf van het Estse 1ste regiment der infanterie.

De afzender schrijft in het Estse: "Uit Riga, 7 VII 19. Groeten, heb je brief ontvangen. Dank je". Hoewel Estse troepen de voorsteden van Riga bereikten, trokken ze de stad zelf niet binnen. Bekend is echter dat Estse officieren op persoonlijke titel de stad bezochten.

Bij aankomst van de kaart in Juuri werd op 14 juli het oude Russische stempel ЕРДЕНЪ geplaatst.

Afb. 14

Russisch briefkaartformulier van STAKELN / Strenči naar Leipzig, 30 juli 1919. Volgens het geldende porto correct gefrankeerd met een enkele zegel van 5 kapeikas van de nooduitgifte voor Noord-Letland. De zegel werd op het postkantoor voorzien van een tanding 10 en ontwaard met het Russische stempel СТАКЕЛЬНЪ.

De kaart werd in Königsberg gecensureerd.

Afb. 15

Brief van STUKMANI aan de Daugava in Letland naar Kiev in Oekraïne, 3 december 1919.

Omdat Latgale nog steeds bezet gebed was, werd wellicht getracht de brief via Tallinn te verzenden. Vanuit Stukmani (Stockmannshof) zou de brief met de trein Valka / Valga bereikt kunnen hebben. In de grensstad werd de brief, volgens het driehoekstempel "S.K. Va. 61", door de Esten gecensureerd.

De brief bereikte haar bestemming zeker niet en werd voorzien van de Russische aantekeningen "Geen verbinding" en "Terug" geretourneerd en belandde uiteindelijk op het kantoor der rebuten in Riga.

Nadat, eind juli 1919, de bolsjewisten en de Landeswehr uit het noorden van Lijfland waren verdreven, moest in het door het Estse leger bevrijde Letse gebied het postverkeer weer op gang gebracht worden. Daarbij ontstond een tekort aan postzegels en besloot het civiele bestuur in Valmiera tot het laten drukken en uitgeven van een postzegel. De clichés daarvoor werden in Tallinn vervaardigd, het benodigde papier werd geleverd door de economische afdeling van de stad Valmiera, waarna de zegels op 18 juli 1919 gedrukt konden worden in de lokale drukkerij van J. Dūnis.

Niet alleen konden deze postzegels zeer korte tijd gebruikt worden, ook beschikte slechts een beperkt aantal postkantoren in een klein gebied, waarin de post feitelijk functioneerde, over de zegels. Daarom behoren echt per post verzonden kaarten en brieven, gefrankeerd met deze zegel, tot de mooiste "krenten" in de Letse pap (afb. 14).

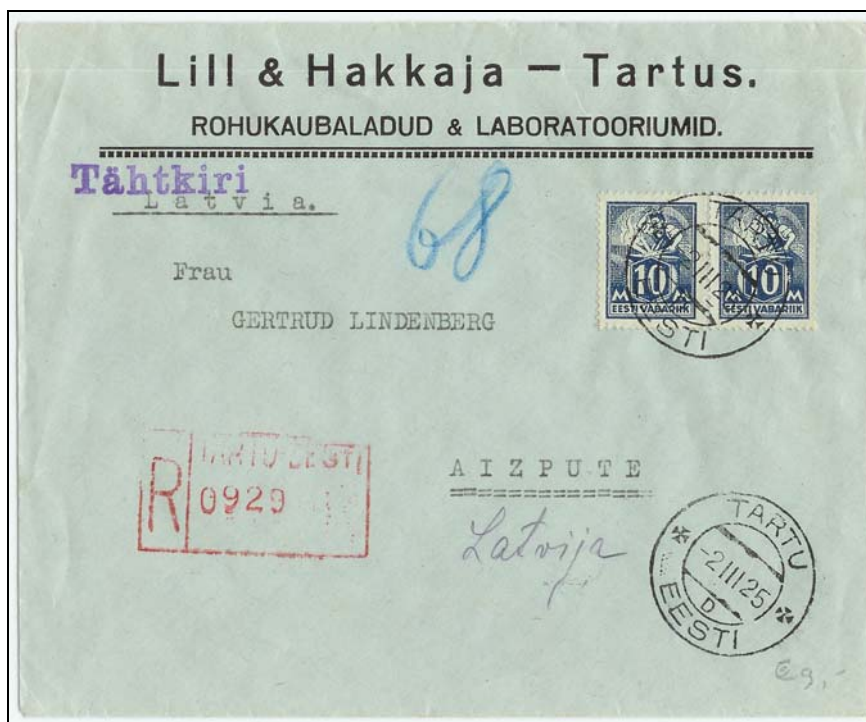
In de loop van de jaren 1919-1920 werden de postverbindingen, zowel binnen het Baltische gebied, als met het buitenland, stap voor stap hersteld. Aanzienlijke moeilijkheden deden zich voor met het herstel en het bestendigen van het postverkeer met de Sovjet Unie en Oekraïne. Hieraan lagen zowel de burgeroorlog in de beide gebieden, als de moeizame relatie tussen de Baltische landen en de Sovjet Unie ten grondslag (afb. 15).

Zo was het oostelijke Letse landsdeel Latgale nog steeds door bolsjewistische troepen bezet.

Bekend is dat getracht werd om post vanuit Letland via Zweden en Londen te verzenden, vaak te vergeefs....

Het is natuurlijk navrant om vast te stellen dat de mooiste en interessantste brieven en kaarten vaak stammen uit tijden van oorlog, politieke en maatschappelijke onrust en andere ellende. Maar ook uit de jaren dat de situatie in Estland en Letland zich stabiliseerde en waarin de beide landen zich uiteindelijk in de dertiger jaren tot relatief welvarende staten ontwikkelden, valt nog veel te genieten aan toen verzonden poststukken.

Zo zou, als voorbeeld, een aardige collectie bijeen gebracht kunnen worden van brieven en kaarten die tegen het binnenlandporto van het ene naar het andere land gestuurd werden. Dat is nog niet eens zo eenvoudig, maar er zijn fraaie voorbeelden (afb. 16 en 17).

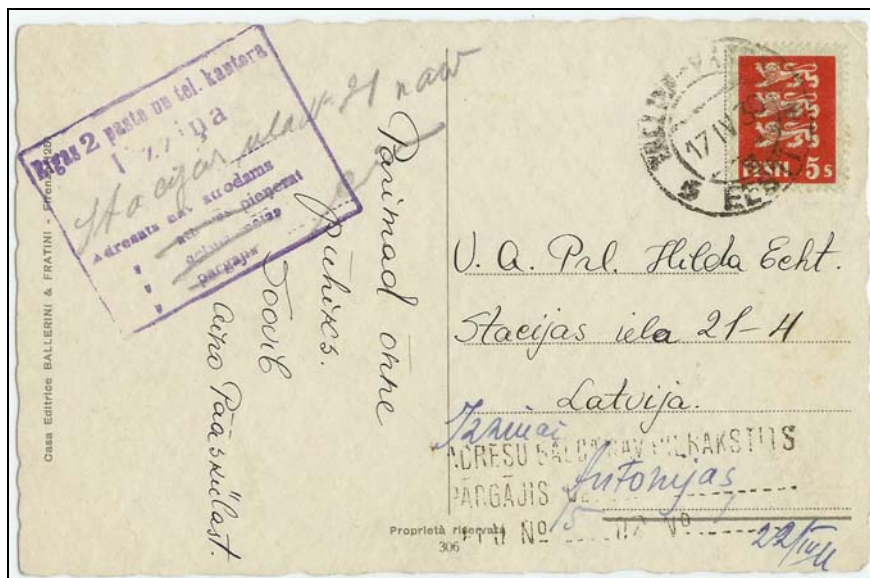
Afb. 16

Aangetekende brief van TARTU naar AIZPUTE in Letland, 2-4 maart 1925.
Brief tegen binnenlandtarief van Estland naar Letland: 10 Marka voor de brief en 10 voor het aantekenen.

Afb. 17

Aangetekende remboursbrief van de Estse ambassade in RIGA naar KURES-
SAAR in Estland, 28 – 31 oktober 1926.
Porto: 40 santimu voor een brief in de tweede gewichtsklasse, plus 25 santimi aan-
tekenrecht, plus nog 25 s. rembourstoelag. In totaal 90 santimu.

Afb. 18

Wenskaart van TALLINN naar "Stacijas iela 21-4, Latvija", d.w.z. een stationsstraat ergens in Letland, waarbij de afzender vergat om de plaatsnaam te vermelden. Op de adressenafdeling van het postkantoor Riga 2 werd vastgesteld (volgens het paarse vierhoekige stempel linksboven), dat zich binnen het district van dit postkantoor geen "Stacijas iela" bevond. Een dag later ontdekte het centrale adressenbureau wel waar de geadresseerde woonde, nl. in de Antonijas straat, op nummer 19.

Afb. 19

Briefkaart van Sigulda in Letland naar het "Koitjärve Kamp" in de buurt van Aegviidu in Estland, 12 augustus 1937. In het zomerkamp werd duidelijk dat de geadresseerde al weer naar huis was teruggekeerd. Daarom schreef men zijn huisadres in Riga op de kaart en werd die, waarschijnlijk in Tallinn, weer op de bus gedaan. In Tallinn werd op 16 augustus met rode inkt het stempel "De la boîte aux lettres avec l'adresse modifiée" geplaatst (Uit de brievenbus met veranderd adres).

Maar ook in normale en rustige tijden gaat er af en toe wel eens iets mis met het postvervoer: bijvoorbeeld als door de afzender onjuist of onvolledig geadresseerd is, als geadresseerden verhuisd zijn of men te veel te vertellen heeft.... (afb. 18, 19 en 20).

In de zomer van 1940 werden zowel Estland als Letland bezet door het Rode Leger, ongeveer een jaar later volgde de Duitse Wehrmacht. Ook in deze ellendige tijden probeerden mensen, zoals altijd, om met elkaar in contact te blijven. Brieven werden geschreven en door de post verzonden en bezorgd. Ook als andere "heren" aan de touwtjes trokken.... (afb.21).

Om verder te lezen:

- Het oorspronkelijke artikel verscheen onder de titel "Estnische Rosinen" in de 50ste aflevering van de Eesti Post, het blad van de ArGe Estland in Duitsland, zomer 2010.
- Zeker de moeite waard is het boek van Jaan Kross. Het verscheen als "Het vertrek van professor Martens" in 1993 bij uitgeverij Prometheus.
- Het ware verhaal over de postzegel voor Noord-Letland (Mi. 24) valt na te lezen in het verslag van het derde symposium over de postgeschiedenis van Letland, in 2006 gehouden in Cēsis (Hamburg, 2006).

Over de titel

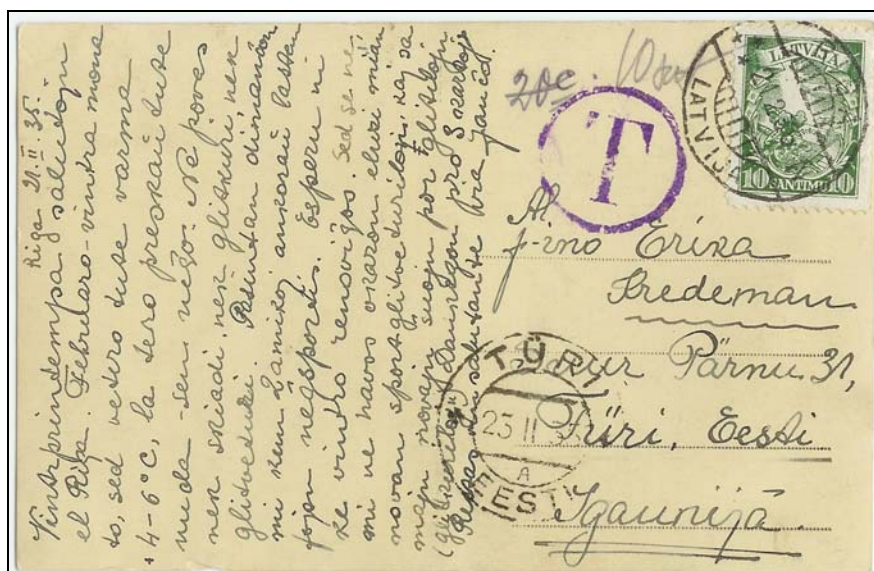
Als wij Nederlanders iets moois mogen uitzoeken, pikken we de krenten uit de pap.

Duitsers doen dat natuurlijk ook graag, maar die halen er liever rozijnen uit. Waaruit? is overigens niet duidelijk, in ieder geval niet uit de "Brei".

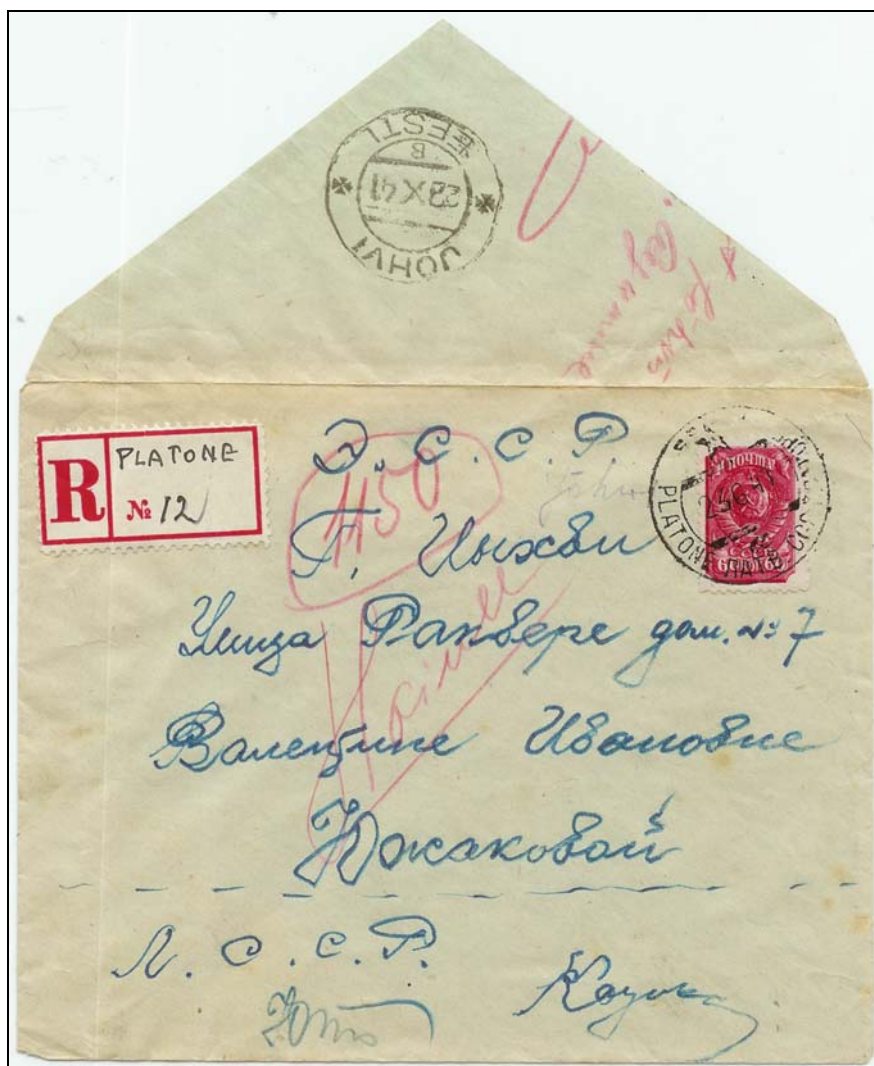
Krenten kennen onze burens ook, als "Korinthen". Maar dan hebben ze het evengoed over keutels en die laat je natuurlijk liever liggen. Een beetje verwarrend is het wel, maar gelukkig komen we elkaar weer tegen in de woorden krentenkakker en "Korinthenkacker". Dat vinden we allebei een onaardig mens. Wij kunnen op onze krent zitten, Duitsers doen dat op

En zo hebben we in onze talen veel gemeen en ook veel verschillends, dat is wel zo leuk, zoals bleek bij de vertaling van dit artikel. Met dank aan dr. Peter Feustel.

Daarover wellicht een volgende keer.

De afzender in Riga had (te) veel te vertellen en belandde met zijn schrijfsel op het afzedeel van de kaart. Een oplettende postbeambte op het stationspostkantoor taxeerde de kaart daarvoor als brief en plaatste het T-stempel.

Aangetekende brief van PLATONE / ПЛАТОНЕ (tweetalig sovjetstempel) in Letland naar JÖHVI in Estland. Verzonden tijdens de sovjetbezetting, maar pas bezorgd tijdens de Duitse bezetting, 23 juni – 22 oktober 1941.

LETLAND FRANKEERZEGELS, ONTWERP WAPENS

Joop van Heeswijk

De Letse frankeerzegels met de wapens van plaatsen in Letland, worden telkens opnieuw uitgegeven met aangepast jaartal op de zegel. Hieronder een overzicht van deze frankeerzegels. De Michelcatalogus geeft wel een aanduiding I, II, etc bij het betreffende nummer.

naam Lets wapen	Michel nummer	waarde in santims	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Michel-nummer
Kurzeme	371	1	21/6 FDC		30/1	5/2	21/1	20/1			371
Auce	421	2			12/4 FDC	5/2	11/2	20/1	26/4		421
Zemgale	372	3	21/6 FDC					16/3	26/4		372
Vidzeme	373	5	21/6 FDC		30/1			20/1	26/4		373
Smiltene	541	5								5/3 FDC	541
Ludza	562	5									562
Valka	604	5									604
Staicele	693	5									693
Aizkraukle	660	7									660
Līvāni	399	8		1/6 FDC	30/1						399
Latgale	374	10	21/6 FDC			28/8	4/8				374
Valmiera	463	10				6/9 FDC	21/1	20/1	26/4	12/9	463
Dobele	563	10									563
Balvi	584	10									584
Sabīle	694	10									694
Preiļi	422	13			12/4 FDC						422
Bauska	485	15					26/9 FDC				485
Daugavpils	521	15							6/7 FDC		521
Jūrmala	522	15							6/7 FDC	12/9	522
Ogre	495	15						12/2 FDC	25/2		495
Kuldīga	542	15								5/3 FDC	542
Sigulda	564	15									564
Gulbene	585	15									585
Cēsis	605	15									605
Alūksne	628	15									628
Talsi	629	15									629
Ainaži	400	16		1/6 FDC	8/4						400
Grobiņa	401	20		1/6 FDC	6/9						401
Rēzekne	464	20				6/9 FDC					464
Ventspils	586	20									586
Saldus	606	20									606
Krāslava	661	22									661
Vecumnieki	695	22									695
Salaspils	719	22									719
Tukums	402	24		1/6 FDC	8/4						402
Madona	438	28			5/11 FDC						438
Plavinas	720	28									720
Rīga (klein)	389	30	21/12 FDC								389
Liepāja	486	30					26/9 FDC				486
Limbaži	662	31									662
Dagda	750	33									750
Baloži	751	35									751
Viesīte	778	35									778
Priekule	439	36			5/11 FDC						439
Jelgava	498	40						10/4 FDC			498
Jēkabpils	630	40									630
Līgatne	779	40									779
Saulkrasti	721	45									721
rijkswapen (klein)	390	50	21/12 FDC								390
Iecava	780	55									780
Stende	752	60									752
Rīga (groot)	391	100	21/12 FDC								391
rijkswapen (groot)	392	200	21/12 FDC								392
wapen	Michelnr	waarde	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Michelnr

naam Lets wapen	Michel nummer	waarde in santims	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Michel nummer
Kurzeme	371	1	6/2				9/9	8/6				371
Auce	421	2	6/2			10/9	9/9	8/6				421
Zemgale	372	3	6/2			10/9		8/6			12/2	372
Vidzeme	373	5										373
Smiltene	541	5	16/9			10/9						541
Ludza	562	5	29/1 FDC									562
Valka	604	5			17/2 FDC							604
Staicele	693	5						3/2 FDC				693
Aizkraukle	660	7					11/1 FDC					660
Līvāni	399	8										399
Latgale	374	10										374
Valmiera	463	10				10/9						463
Dobele	563	10	29/1 FDC									563
Balvi	584	10		15/2 FDC								584
Sabīle	694	10						3/2 FDC				694
Preiļi	422	13										422
Bauska	485	15										485
Daugavpils	521	15				5/8						521
Jūrmala	522	15	12/1			5/8						522
Ogre	495	15										495
Kuldīga	542	15	16/9									542
Sigulda	564	15	29/1 FDC									564
Gulbene	585	15		15/2 FDC								585
Cēsis	605	15			17/2 FDC							605
Alūksne	628	15				11/2 FDC						628
Talsi	629	15				11/2 FDC						629
Ainaži	400	16										400
Grobiņa	401	20										401
Rēzekne	464	20										464
Ventspils	586	20		15/2 FDC								586
Saldus	606	20			17/2 FDC							606
Krāslava	661	22					11/1 FDC					661
Vecumnieki	695	22						3/2 FDC				695
Salaspils	719	22							9/2 FDC			719
Tukums	402	24										402
Madona	438	28										438
Plaviņas	720	28							9/2 FDC			720
Rīga (klein)	389	30										389
Liepāja	486	30			7/9							486
Limbaži	662	31					11/1 FDC					662
Dagda	750	33								10/1 FDC		750
Baloži	751	35								10/1 FDC		751
Viesīte	778	35									16/1 FDC	778
Priekule	439	36										439
Jelgava	498	40			7/9							498
Jēkabpils	630	40				11/2 FDC						630
Līgatne	779	40									16/1 FDC	779
Saulkrasti	721	45							9/2 FDC			721
rijkswapen (klein)	390	50										390
Iecava	780	55									16/1 FDC	780
Stende	752	60								10/1 FDC		752
Rīga (groot)	391	100										391
rijkswapen (groot)	392	200										392
wapen	Michelnr	waarde	2002	2003	2004		2006	2007	2008	2009	2010	Michelnr

ENIGE OPMERKINGEN OVER DE POST IN SOVJET-LITOUWEN, 1919

Alexander Epstein

Na de Duitse nederlaag tijdens de Eerste Wereldoorlog en het opzeggen van het tussen Rusland en Duitsland gesloten verdrag van Brest-Litovsk, trokken vanaf eind november 1918 de "rode" troepen van Sovjet-Rusland, in het spoor van de terugtrekkende Duitse troepen, het Baltische gebied en de Litouwse gouvernementen van het voormalige tsarenrijk binnen..

Daar hadden Estland, Letland en Litouwen ondertussen hun onafhankelijkheid geproclameerd. In die delen van de nieuwe staten die door de bolsjewisten werden bezet, werden schijnbaar zelfstandige Sovjetrepublieken gevormd. Deze regimes waren geen lang leven beschoren, alleen de Letse Sovjetrepubliek bestond iets meer dan een jaar.

In Litouwen slaagden de bolsjewisten erin om het grootste deel van het voormalige gouvernement Vilno en het oostelijke deel van het gouvernement Kovno te bezetten.

Op 5 januari 1919 veroverden ze Vilno (Vilnius) en riepen de stad uit tot hoofdstad van de Litouwse Sovjetrepubliek.

De verdere opmars van de bolsjewisten in de gebieden die onder controle stonden van de nationale Litouwse regering, werd verhinderd door de daar nog aanwezige Duitse troepen.

Kort daarna werd de Litouwse Sovjetrepubliek samengevoegd met het deel van Wit-Rusland dat eveneens onder controle van de sovjets stond. De zogenaamde Litouws-Belorussische Sovjetrepubliek (als "Litbel" afgekort) kreeg Vilnius als hoofdstad.

Op 22 april 1919 werd Vilnius ingenomen door Poolse troepen en in juli 1919 kwam er een einde aan de Sovjetmacht in Litouwen.

In tegenstelling tot zowel Sovjet-Letland, waarvan we nog een relatief behoorlijke hoeveelheid poststukken kennen, als tot de zogenaamde Estse Arbeiders Commune, waarvan in

Afb. 1

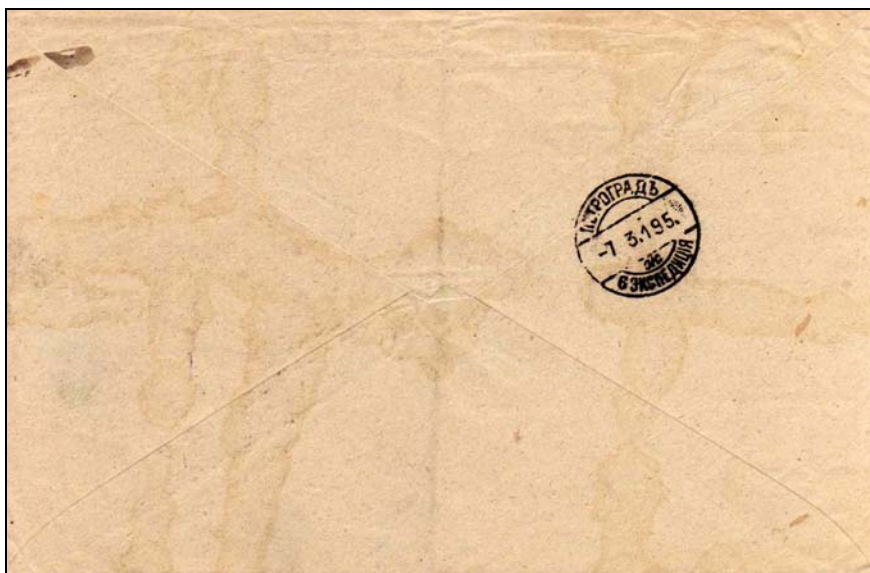
Afb. 2a

archieven documenten terugvonden zijn, kennen we met betrekking tot Sovjet-Litouwen nauwelijks poststukken of documenten.

Het enige poststempel uit deze periode vinden we afgebeeld op pagina 317 (nummer 211.) in “Pašto Antspaudai”, het poststempelboek van Witold Fugalewitsch, uitgegeven in 1990.

Hoewel we niets weten over de postwagons die post van en naar, en ook binnen, het gebied van de “Litbel” vervoerden, lijkt het er echter op dat de postdienst in dit gedeelte van Litouwen deel uitmaakte het algemene postale netwerk van Sovjet-Rusland. De posttarieven van Sovjet-Rusland waren ook van kracht in de “Litbel”, met als opvallendste kenmerk het portvrije vervoer van kaarten en brieven tot 15 gram. Voor andere postale diensten waren Russische postzegels in gebruik. Hieronder volgen enige voorbeelden.

Afbeelding 1 toont een portvrij verzonden briefkaart van Vilnius naar Riga, verzonden op 9 april 1919 en drie dagen later aangekomen. Het dagtekeningstempel VILNO 2 is gelijk aan het bij Fugalewitsch afgebeelde voorbeeld, alleen de datum is anders. Er kunnen vanzelfsprekend geen vergaande conclusies aan deze twee voorbeelden worden verbonden. Toch zou bedacht kunnen worden dat in de sovjetperiode in Vilnius alleen het postkantoor Vilno 2 functioneerde, maar het zou ook kunnen (en dat ligt meer voor de hand) dat dit stempel als enige werd gebruikt op het hoofdpostkantoor van Vilnius. Daarbij is het ook nog eens een van de weinige Russische stempels dat na de Duitse bezetting weer in gebruik kwam.

Afb. 2b

Afbeelding 2 toont een gewone portvrije brief van ДУНИЛОВИЧИ, Dunilovitsji in het gouvernement Vilno, op 31 februari 1919 naar Petrograd verzonden.

De brief kwam op 7 maart in Petrograd aan, werd echter vier dagen laten opnieuw geadresseerd, omdat de geadresseerde op het aangegeven adres niet bekend bleek.

Eigenlijk ligt Dunilovitsji buiten de grenzen van Litouwen, maar wel op het grondgebied van de “Litbel” en daarmee kan de brief ook als voorbeeld dienen voor de behandeling van post binnen Sovjet-Litouwen.

Tot slot toont **afbeelding 3** een zogenaamde “Kettingbreker” (Mi. 149), op 10 juni 1919 met paarse inkt afgestempeld in Anykščiai.

Afb. 3

Dit stadje in het oosten van het gouvernement Kovno was midden juni nog steeds in handen van de bolsjewieken. Op pagina 37 (nummer 270) vinden we ook dit stempel, nu met 23.III.1920 als datum, terug in het boek van Fugalewitsch.

Het is echter wel duidelijk dat dit provisorische stempel werd gebruikt, en wellicht ook vervaardigd, tijdens het bolsjewistische bewind.

Joop van Heeswijk
Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Phillit 2009/3 ; No 51

De adellijke familie Radvila, ook wel Radziwil of Radziwill, was een zeer rijke en invloedrijke familie in het Litouwen van de 15^e tot 18^e eeuw. Vytautas Doniela laat 3 brieven zien uit hun correspondentie, uit 1808, 1809 en 1819.

Het proces tegen de vervalser A. Sruoga was in de jaren dertig groot nieuws: hij was ook directeur van de Litouwse Post. Antanas Jankauskas beschrijft het vervolg van het verhaal. Sruoga werd niet alleen veroordeeld tot 15 jaar dwangarbeid, maar ook zijn omvangrijke postzegelverzameling werd geconfiscieerd. In 1939 was er een veiling met o.a. 120 sets van de 1^e Vilnius uitgave (waarschijnlijk 6 vellen).

In het vorige nummer stond een artikel van Edmundas Liesis over aantekenen in Kaunas. In dit nummer een vervolg hierop.

In 2009 zijn veel postkantoren in Litouwen gesloten. Ričardas Vainora geeft een lijst hiervan.

Verder is ook in dit nummer aandacht voor de nieuwe uitgaven, veilingen en het Litouwse thema bij andere post-administraties.

Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie 2009 : Heft Nr. 91 2010 ; Heft Nr. 92

Nummer 91 opent met een artikel van Mikhail Lapushkin over de stempels in het Gouvernement Saratov 1858-1863.

Het volgende artikel is voor de verzamelaars van Litouwen ook interessant. Bogdan Pelc schrijft een eerste bijdrage over het koninkrijk Polen 1858-1863, vanuit de Russische filatelie en postgeschiedenis. Na 1815, het Congres van Wenen, was het koninkrijk Polen een deel van het Russische Tsarenrijk, maar wel met een beperkte autonomie. De tsaar was ook koning

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Afb. 1

van Polen en in Warschau regeerde een gouverneur namens de tsaar. Het oostelijke deel van het koninkrijk Polen is nu ook het westelijke deel van Litouwen en daarmee is de postgeschiedenis van het koninkrijk Polen verbonden met de postgeschiedenis van Litouwen.

Tot het koninkrijk Polen behoorden o.a. de Litouwse plaatsen Kibarty/Kybartai, Maryampol/Marijampolė, Olita/Alytus, Szaki/Šakiai, Wilkowitzki/Vilkaviškis. Een volledige lijst van de plaatsen, met de –voor zover bekend- gebruikte stempels, is te vinden in het stempelhandboek van Fugalewitsch (ed. 1990, p. 314-316)

Een mooi voorbeeld laat Bogdan Pelc zien in zijn artikel: een brief (afb. 1) van Kibarty naar St. Petersburg. Deze brief is gefrankeerd met een twee zegels Polen nr. 1. Deze voor het koninkrijk Polen uitgegeven zegel mocht alleen voor post binnen het koninkrijk

Polen en naar Rusland gebruikt worden.

Als afstempeling is –met enige moeite- het Poolse 4-ringsnummerstempel van Kibarty –nr. 282- te herkennen.

In het koninkrijk Polen bleef de Gregoriaanse kalender in gebruik, terwijl in Rusland de Juliaanse kalender van kracht bleef.

Details zijn te vinden op internet 'The Perpetual Calendar : A helpful Tool to Postal Historians': www.norbyhus.dk/calendar.html

Het zuiden van Litouwen, dat tot het koninkrijk Polen behoorde behield dus de Gregoriaanse kalender. Ook nadat het gebied in 1867 overging naar het gouvernement Suwalki, mocht de Gregoriaanse kalender blijven. De scheiding was de rivier Nemunas.

Binnen Litouwen waren er dus tot 1915 twee kalenders in gebruik.

Binnen Kaunas waren twee tijdrekeningen in gebruik. De oude stad van Kaunas op de rechteroever van de Nemunas behoorde tot Rusland, maar het district Aleksotas aan de overkant behoorde tot het koninkrijk Polen met de katholieke Gregoriaanse kalender. De Vytautas brug –oorspronkelijk gebouwd in 1812- verbond Aleksotas met de oude stad en was zo de langste brug ter wereld: 13 dagen nodig om over te steken. Oversteken in de andere richting zorgde dat je er dus wat jonger op werd.

De omrekening:

- 1 maart 1800-28 februari 1900:
Juliaanse tijd + 12 dagen
=Gregoriaanse tijd
- 1 maart 1900-28 februari 2100
Juliaanse tijd + 13 dagen
=Gregoriaanse tijd

In Litouwen was de laatste ‘Juliaanse dag’ 15 november 1915, gevolgd door de eerste ‘Gregoriaanse dag’ 29 november 1915.

In deel twee –in nummer 92- gaat Bogdan Pelc in op de postwaardestukken. 1851-1875.

In beide afleveringen van DZfRP weer een artikel van Hans-Werner Reinboth over de Sovjet-postwaardestukken (enveloppen).

Thomas Berger schrijft in beide afleveringen verder over de poststempels van Odessa in de tsarentijd.

Armeense zegels –de mooie plaatjes uit 1920-1922- zijn uitgebreid vervalst. Stefan Berger laat zien hoe de vervalsingen te herkennen zijn. De eerste plaatjesserie van de ASSR uit 1921 komt in nummer 91 aan de orde, de tweede plaatjesserie uit 1921/1922 in nummer 92.

In nummer 91 ook een inventarisatie door Michael Kuhn van de Breitfuss-correspondentie. Hij was een van de grote verzamelaars van zijn tijd in Rusland. Verder wordt de postgeschiedenis van Batum tijdens de Turkse bezetting (1919) onder de loep genomen door Mikhail Alshibaya. Juri Pavlov schrijft een vervolgartikel over de post van de Sovjet Baltische vloot (1942-1945) en laat hiervan ook bijzonder materiaal zien.

In nummer 92 zien we een vervolgartikel van Alexander Epstein –deel 4-

over de tarieven van briefkaarten in de roerige periode van burgeroorlog en inflatie (1917-1923).

In Tobolsk - in het westen van Siberië was in de 1^e Wereldoorlog een krijgsgevangenenkamp en Andreas Bliersbach laat post zien: voorgedrukte formulieren.

Verder in dit nummer nog artikelen over de Åland-eilanden, koerierspost en aantekenen in St. Petersburg, dit alles in de tsarentijd.

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungs-gemeinschaft Litauen im BDPH e.V. Dezember 2009, Nr. 32

Lituania opent met twee artikelen over de opdrukzegels van Midden-Litouwen. Jeremi Melnik gaat ook in op de geschiedenis van de start van de post in dit gebied en de tarieven. U. Klein schrijft over misdrukken F I – F VI van deze zegels: nadruk of 2^e druk?

Martin Bechstedt geeft een voorproefje van het tweede deel van het Handbuch Litauen: Mi. 408-409

Het artikel van Werner Mack moest in het HBG-nummer over de spoorpost (juni 2010) verwerkt worden. Hij laat een onbekend Spoorpoststempel uit 1040 zien van de lijn Tilsit – Memel, Zug 114. Het is een standaard-spoorpoststempel van het Duitse Rijk. Bernhard Fels gaat in op nieuwe uitgaven van Litouwen.

Litouws voor beginners: Leonas Veržbolasukas geeft een eerste inleiding.

Via internet is ook een online cursus te volgen:

<http://debeselis.net/index.php>

Op deze site worden ook voorbeelden gegeven met geluid voor de uitspraak!

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungs-gemeinschaft Litauen im BDPH e.V. Juni 2010, Nr. 33

De (post)geschiedenis van Sejny tussen 1919-1920 wordt beschreven door Andrzej Wydra. Deze plaats ligt nu in Polen, dicht bij de grens met Litouwen. Deze grens was na de eerste wereldoorlog dus nog niet zo

vastgelegd en de plaats heeft ook een Litouwse naam: Seinai. Na de terugtrekking van de Duitsers nam op 8 mei 1919 Litouwen het bestuur over. Op 22 augustus begon er echter een ‘Sejny opstand’ en uiteindelijk op 28 augustus bleef de plaats Pools. Een jaat later waren de Russische bolsjewisten de baas, maar in een verdrag tussen Litouwen en Rusland, 12 juli 1920 werd de plaats aan Litouwen gegund. Na een Litouwse aanval werd de plaats op 19 juli weer Litouws. De bolsjewieken verloren de Slag bij Warschau en 31 augustus 1920 trokken de Litouwse troepen weg en werd de plaats Pools. Op 2 september startte weer een Litouws offensief –de Pools-Litouwse oorlog- en de plaats werd weer door Litouwen veroverd., op 9 september heroverd door Polen. Na de wapenstilstand op 7 oktober lag de plaats aan de Poolse kant en zo bleef het. Zie hierover op Wikipedia: <http://en.wikipedia.org/wiki/Sejny>

Yehoshua Eliashiv laat kaarten zien, verzonden uit Jasiunai naar Palestina: Met handschrift-ontwaarding en met stempel.

We kennen zegels en stempels met betrekking tot de padvindsbeweging. Manfred Rauschenberger doet in een langer artikel de (post)geschiedenis uit de doeken van de Litouwse padvindsbeweging. Het artikel is natuurlijk geïllustreerd met poststukken, maar ook met foto's, o.a. een foto van Lord en Lady Baden-Powell op bezoek in Litouwen -1933- en hun ontvangst door president Antanas Smetona en zijn vrouw. Manfred Rauschenberger laat echte stukken zien, maar ook de vervalsingen van het speciale stempel en het speciale aantekenstempel uit 1938 komen aan de orde. Vytautas Doniela laat stempels van Szameitkehmen zien als aanvulling op Lituania 29-30.

Bernhard Fels heeft zich weer met de filatelie van het moderne Litouwen beziggehouden. Ook daar werd de post gereorganiseerd en werden postkantoren gesloten. Bernhard Fels geeft hiervan een lijst en laat ook poststukken zien met stempels van inmiddels gesloten postkantoren. Hierna volgt van hem nog een artikel over de mobiele postkantoren in Litouwen en hiervan wordt een overzicht gegeven

per 31-1-2010. In een kort artikel wordt door hem het kerststempel van Palanga 2009 besproken.

Lituania geeft ook weer een overzicht van nieuwe FDC's, nieuwe zegels en stempels.

Jan Kaptein

Rossica No. 154

Een mooi nummer, deels in kleur, waarin dit maal de Baltische gebieden aan de orde komen. Allereerst schrijft Vesma Grinfelds over de portstempels die tijdens de jaren van de eerste republiek in treinpostwagons gebruikt werden, inclusief een schema waarin begin en einddata en andere gegevens te vinden zijn. Zemstvozegels, plaatnummers van tsaristische wapenzegeltjes en sovjet plaatfouten passeren vervolgens de revue. Wolfgang Torterotot schrijft over de Iz Finljandii stempels op Russische post. Meer Kossoy geeft mooie voorbeelden van sovjetfilatelie in dienst van de propaganda tijdens WO2, inzendend op Engels-Amerikaans-Russische samenwerking. David Skipton bestudeert de laatste jaren de geschiedenis van de Rossica vereniging in Europa en Amerika, met ditmaal o.a. een korte karakteristiek van verzamelaars uit Estland, bijvoorbeeld Weiner. William Moskoﬀ en Carol Gayle vertellen over het leven van maarschalk Kliment Vorosjilov, trouw aanhanger van Stalin, die hem om onbekende redenen heeft gespaard tijdens de zuiveringen. Zij tonen enkele voorbeelden van wat er over hem op filatelistisch gebied te vinden is, waarbij o.a. de zeppelinzegel met zijn naam aan de orde komt. Maar het meeste is gewoon illustratie, o.a. een fraaie ansichtkaart. Mijn hart ging echt sneller kloppen toen ik van de hand van G. Werbizky een artikel aantrof, in kleur, over de zegels van Wenden. Hij volgt de Scott nummering, laat enkele afwijkingen zien, toont extra veel van de laatste Wenden zegels. Hij geeft bij de zegels kenmerken van officiële herdrukken, maar gaat helaas voorbij aan andere herdrukken en / of vervalsingen. In de inleidende passages laat hij weten commentaar op prijs te stellen over de vraag of in Wenden arriverende post

voor verdere verzending een Wenden zegel behoefde. De geraadpleegde literatuur gaf hem daar geen antwoord op. Of zijn vraag ook andere aspecten van de Wenden filatelie betreffen, is niet helemaal duidelijk. In HBG is in een van de eerste nummers uitvoerig ingegaan op de achtergronden van de diverse uitgaven van Wenden. Uit Russische bron heb ik een boekje uit de jaren '20 dat slecht geïllustreerd ook weer informatie geeft. Tijd voor een overzichtsartikel in HBG?

The British Journal of Russian Philately November 2009 ; No. 100

Alleen het omslagblad is al zo mooi, het toont in kleur zegels van alle landen en gebieden waar de vereniging zich mee bezig houdt, samengebracht in een kader dat geïnspireerd is door de Kazan kathedraal in Moskou. Uit de inhoud doe ik een snelle, door persoonlijke smaak beïnvloede greep. De naam Ivo Steyn staat boven drie artikelen, waarvan twee over moderne aangelegenheden gaan. Hij beschrijft wat er in de inflatieperiode van de jaren '90 zoal als postzegels van de Krim is uitgegeven, allemaal cinderella's. In de betreffende periode was in Oekraïne het hek van de dam, overal verschenen provisorica en het is aan de heer Hrigory Lobko te danken dat de verzamelaar kan achterhalen welke provisorica betrouwbaar zijn en welke als cinderella's beschouwd moeten worden. Van diens handboek verscheen inmiddels een derde versie. In een ander, zeer verontrustend artikel, uit Ivo Steyn vermoedens over de herkomst van proeven en dergelijke van sovjetzegels uit de jaren '80. Verdacht materiaal allemaal, langlopende series maar ook gelegenhedszegels, aangeboden op eBay en op veilingen. Is er materiaal uit de Staatsdrukkerij ontvreemd? Is met moderne technieken geknutseld aan zaken die gestolen zijn? Ongetande losse zegels midden op wit papier, in afwijkende kleur.... Hij kan niets bewijzen, maar noemt enkele mogelijkheden, bijvoorbeeld dat master dies gestolen zijn. Het derde artikel betreft een tarievenprobleem uit de eofilatelie, heerlijke materie voor de rekenaar in de destijds gebruikte munteenheden.

Raymons Casey schrijft een forse bijdrage over post over de Kaspische zee, geïllustreerd met heerlijke poststukken en ansichten. Alexander Epstein duikt in de geschiedenis van de blauwe Krenski briefkaart van 20 kop. J. C. Moyes pakt de wijze van ontwaarden van fiscaalzegels aan in de tsarentijd. Enkele auteurs beschrijven een poststuk, waarbij ik genoot van een stuk van de Franse delegatie o.l.v. generaal Janin uit de Burgeroorlog in Siberië. Edward Klempka was de auteur. G. T. Volostnykh schrijft een thematische artikel over het Russische leger op postzegels, waarmee hij veel gras voor mijn voeten weggemaakte, want ik had zelf iets op stapel! In het artikel van Manfred Dobin over stempels uit de pre-postzegeltijd komen ook enkele stempels uit "onze" gebieden aan de orde. Over dit onderwerp publiceerde de auteur eerder al een boek.

Olav Petri

Eesti Post, mededelingen- blad van de ArGe Estland im BDPH e.V. nr 49/2009 en nr 50/2010

In aflevering nr 49 een aantal kortere artikelen over o.a. een beportte brief, telegramtarieven, een briefkaart m.b.t. 'Heim ins Reich', pakketverzending tijdens de Duitse bezetting, kwitantie voor aantekenen. Verder een boekbespreking over bekende Baltische adel door H-O. von Lilienfeld-Toal. Voor genoemde auteur geeft ook een beschrijving van het landgoed Saku mõis. Osip Benenson beschrijft wederom de nieuwe uitgaven. Max Kromm schetst aan de hand van geïllustreerde Sovjet-briefomslagen de politieke ontwikkelingen sinds 1940. Arthur Gübeli beschouwt de gele wapenleeuwzegel van Kr 6,50 (Mi.nr 382). Vervolgens geeft Harry von Hofmann in een lang artikel tekst en uitleg over Estland 1941 en de diverse fantasieopdrukken met daarbij een overzicht. Tot slot de literatuurlijst. Aflevering nr 50 is een extra dik jubileumnummer (50e aflevering) en ook nu in kleur, met ook weer vele kortere artikelen; te veel om alles op te noemen en daarom enige krenten uit de pap. M. Wieneke met een artikel over de aangetekende ijsvluchtbrieven; G. Hutzler over postverkeer tussen

Sowjetrusland en Postgebiet Ob. Ost. Zowel K. Lukas als P. Feustel behandelen geldovermakingsformulieren. W. Kegel schreef een boeiend artikel over veldpost van Estse soldaten in het Rode Leger tijdens de Tweede Wereldoorlog. Eveneens de moeite waard is W. Watzke's stuk over Esten in Noord-Letland 1919/1920.

R. van Wijnen met een uitgebreid artikel over Estse rozijnen (of zijn het krenten?). H-O, von Lilienfeld-Toal over Kloostri Padise, die tevens een boekbespreking geeft over Lijfland en de Rus in de 13e eeuw. A. Papp schrijft over provisorische lokale postwaardestukken in Haapsalu 1991. K. Lukas geeft een tabel met de velletjes van 10 vanaf 2000. O. Benenson ook nu weer met nieuwtjes, terwijl N. Ehrich een overzicht geeft van FDC's met FDC-stempels, maximumkaarten, en gelegenheidsstempels. Een erg boeiend artikel (ook voor mij zelf) is het stuk van A. Gübeli over de totstandkoming van de perfostroken van Tartu, met uitgebreide documentatie en vele afbeeldingen. H. von Hofmann vervolgt zijn artikel over Estland 1941 en de fantasieopdrukken. H. Lukaschewitz beschrijft de post van en naar Rusland m.b.t. Lijfland en Koerland. Tot slot de gebruikelijke literatuurlijst. Kortom, deze 50e aflevering van Eesti Post is zeer lezenswaardig en ik kan het iedere Estland-geïnteresseerde aanbevelen.

Joop van Heeswijk

Internet

Ook internet moet eigenlijk een vast onderdeel zijn van 'Voor u gelezen'. Niet alleen op sites is veel boeiende informatie te lezen, maar steeds meer boeken zijn op deze wijze beschikbaar.

ArGe Russland/UdSSR: www.arge-russland.de

Op deze –vernieuwde– site van de Duitse Rusland-vereniging is heel veel interessante informatie te vinden. Bij de navigatie links onder de knop 'Philatelie Zarenreich' staat bovenaan het artikel over de Breitfuss-correspondentie uit het tijdschrift DZfRP nr. 91 (zie hiervoor). Na de inleiding kan men verder klikken naar

'Breitfuss-Belege'

Ongeveer zoals in het tijdschrift, maar toch net anders. In het tijdschrift wordt een selectie getoond, terwijl op internet in de tabel bij elk item een link naar de afbeelding is.

Terug naar de pagina 'Philatelie Zarenreich': na de inleiding over 'Breitfuss' kan men kiezen voor 'Schwindel- und Phantasiemarken: Levante' (uit DZRP Heft 90/ April 2009), te openen als pdf-bestand. Daarna volgen nog een paar oudere artikelen uit het tijdschrift, ook als pdf direct te openen (moet natuurlijk wel op uw pc geïnstalleerd zijn) en nog een korte aanvulling op een eerder artikel.

Onder de knop –in de navigatie links– 'Publikationen' uiteraard aandacht voor het eigen tijdschrift. De navigatieknop 'Periodika' geeft overzichten uit andere tijdschriften m.b.t. de Rusland-filatelie.

Onder de navigatieknop 'International section' zijn artikelen in het Engels en Russisch te vinden –met de afbeeldingen –, die in het tijdschrift in Duitse vertaling zijn gepubliceerd. De navigatieknop 'Überblick Russland' gaat naar een aantal pdf-bestanden, die samen een overzicht geven van de postgeschiedenis van Rusland., met de nodige afbeeldingen in kleur. Aanbevolen.

Lithuanian Philately: lithuanianphilately.com (dus zonder www ervoor)

Als men kiest voor de hoofdrubriek 'Postal History' komen eerst updates van artikelen op het scherm, daarna naar beneden scrollen en dan komen de inleidingen van artikelen, van waaruit men verder kan klikken (op titel klikken) om het hele artikel te kunnen lezen.

Vytautas Doniela heeft twee nieuwe bijdragen in november: 'Skuodas 1919' en 'Grudžiai 1919'.

Verder nog heel veel eerdere bijdragen van hem over andere plaatsen: Meškučiai 1921-1922, Raseiniai 1919, Užpaliai 1920-1922, etc. – en heel mooi geïllustreerd: Prachtig. Ook veel aandacht voor vervalsingen, die op Ebay en andere veilingen gevonden zijn.

Jan Kaptein

Te koop aangeboden

door Ruud van Wijnen.

Telefoon: 026-3513484 of e-mail: marsruts@planet.nl

Bankpapier, munten, documenten, literatuur en zo wat....

Estland:

1. Collectie van 21 verschillende bankbiljetten: 1919 – 1921 - 1922 – 1923 - opdruk Üks kroon – 1929 – 1932 – 1935 – 1937. € 350,--
2. Evald Uustalu: "The History of the Estonian People", London (1952) € 15,--

Litouwen:

3. Bankbiljet: 10 litu, 1927. € 35,--
4. Bankbiljet: 20 litu, 1930. € 25,--
5. Bankbiljet: 100 litu, 1928. € 40,--
6. Paspoort, uitgegeven door de Litouwse ambassade in Letland, 1925. Met Litouwse en Letse fiscaalzegels, 12 in totaal. Met Letse visa. € 30,--
7. Paspoort, in 1929 in Riga uitgegeven. Met 4 fiscaalzegels. Letse visa. €30,--
8. Rekening, 1937 met een Litouws en een Lets fiscaalzegel. € 9,--
9. Manfred Hellmann: "Grundzüge der Geschichte Litauens", Darmstadt 1966. € 9,--
10. Woordenboek Engels-Litouws en Litouws-Engels, Kaunas 1966. € 16,--

Letland:

11. Complete collectie van 25 versch. munten, incl. 2 sant. 1937. € 200,--
12. Complete serie van 8 bankbiljetten Letse roebels 1992. Ongebruikt. € 20,--
13. Twee gelukwenstelegammen (nrs. 15 en 17) met schilderijen van Elvira Ogrins en P. Petersons € 36,--
14. Spaarboekje van de Postspaarbank, gebruikt 1930-1934. Opgeheven tijdens de sovjetbezetting, 2 dec. 1940. € 18,--
15. Letse spoorwegen, vrijkaartje 3de klas, 1937 € 5,--
16. Rigaer Yacht Club, Eintrittskarte zur Feier des 6. Stiftungstages am 1. December 1884 für Herrn "Scherwinsky". Illustratief. € 15,--
17. Toeristische propagandakaart "Apcelo dzimto zemi" " met Mi. 232. Gestempeld RIGA, 19.7.36. € 13,--

Terugkomen op

De Letse firmaperforaties in HBG 55.

Rainer Lehr meldt ons de perforatie UBC / L in een zegel waarin die nog niet eerder werd aangetroffen. Het gaat om de in 1922 uitgeven zegel van 50 Rubli, Mi. 87.

De datum in het stempel is goed te lezen: 29.12.23. Op dat moment was in Letland de Lats al als munteenheid in gebruik.

50 Rubli was evenveel als 1 nieuwe Lats, een fors bedrag.

Het is natuurlijk zeer wel mogelijk dat de rederij nog over een voorraadje zegels van 50 rubli beschikte. Begrijpelijk, want een zegel 50 rubli zal maar spaarzaam gebruikt zijn.

De vraag is dan natuurlijk: “welke gewichtige zaken verstuurde de rederij?”

Ruud van Wijnen

Over onze boekerij

Onze filatelistengroep beschikt over een welgevulde bibliotheek.

De catalogus daarvan laat zien dat daarin niet alleen filatelistische (hand)boeken te vinden zijn, maar ook woordenboeken, tijdschriften, catalogi en een hele reeks gekopieerde artikelen.

De basis van onze bibliotheek werd enkele jaren geleden gelegd door de aanschaf van de literatuur van André de Bruin.

Om onze boekerij actueel te houden kopen we af en toe iets nieuws.

Hieronder een overzichtje van de meest recente aanwinsten:

- “Estland vor dem und als Teil vom Generalpostkommissariat Ostland”, van de hand van Harry von Hofmann.
- Drie delen uit de reeks “Studien-manuskripte” van de Forschungsgemeinschaft Lettland:

deel 12 “Die Werbestempel von Lettland 1936-1940” door Juris Mors, deel 13 “Zur Geschichte der Wap-penmarken” door Karl-Heinz Baars, deel 14 “Latvia: Postage Due Markings Used by Traveling Post Offices, door Vesma Grinfelds.

Verder schonk Bernd Fels ons het fraaie handboek “Lettland vor dem und als Teil vom Generalpostkommissariat Ostland”, samengesteld door Harry von Hofmann.

Daarvoor onze hartelijke dank! Moge deze aardige geste navolging vinden....

Indien u een van deze nieuwe boeken wilt lenen, aarzel dan niet om contact op te nemen met Ruud van Wijnen.

Een verzoek

Tijdens de verhuizing en het inrichten van onze bibliotheek is Martin Bechstedt's “Handboek van de Postzegels van Litouwen, deel 1” uitgeleend. We weten echter niet meer precies aan wie (het “schriftje” maakt ons niet wijzer). Wil de eerlijke lener zich melden? Er volgt in dit speciale geval geen boete voor het zeer ruime overschrijden van de uitleentermijn....

Ruud van Wijnen.

